

Anul XI
Seria a III-a
Nr. 10 (566)
joi
9 martie
2017

CULTURA

Fundația Culturală Română

ePaper
28 de pagini
Apare săptămânal
Se distribuie
gratuit

DIRECTOR: AUGUSTIN BUZURA

www.revistacultura.ro

GEORGE APOSTOIU Vecinătatea nu poartă în sine pericole

Orice vizită a unui ministru român de externe la Budapesta a fost și rămâne o necesitate. / pagina 4

DOSAR

Noua poezie nouă. Dincolo de „douămiism”

Miza acestui demers este de a provoca nu un bilanț propriu-zis, ci, mai curând, de a investiga condițiile și modurile de existență a unei posibile grupări literare „post-douămiiste” care se îndepărtează, în egală măsură, atât de logica manifestelor așa-zis avangardiste, cât și de ideea generației literare. / paginile 11-15

SANDU FRUNZĂ

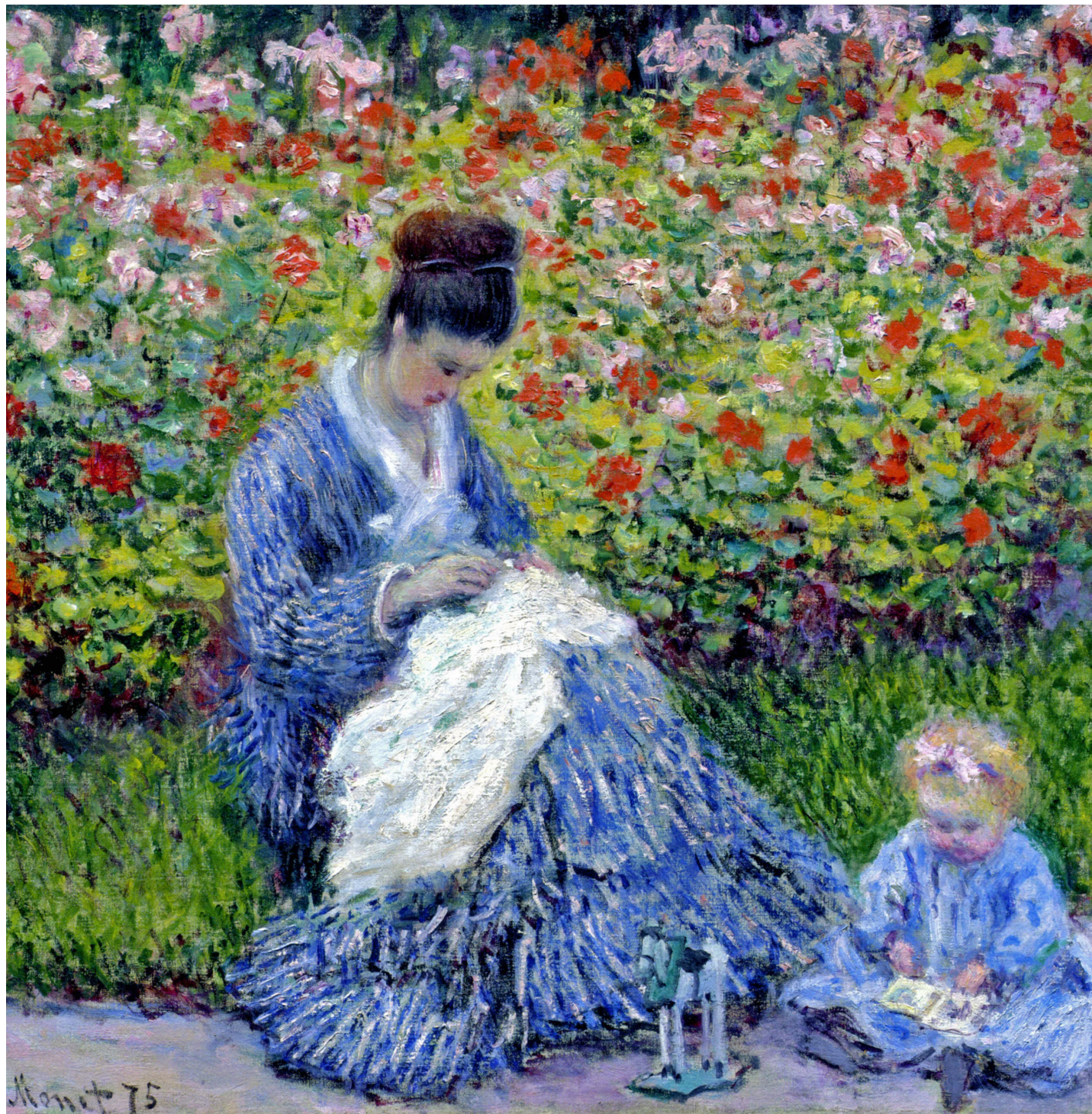
O istorie a Transilvaniei multiculturale

Suntem obișnuiți în Ardeal cu discursuri istorice diferite, în funcție de apartenența culturală a celor care le practică. Folosind instrumente de lucru și surse bibliografice foarte bogate, Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan ne propun o incursiune într-o istorie vie, în ciuda faptului că discursul asupra istoriei stă, inevitabil, sub uzura trecerii timpului, în ciuda faptului că istoria se bazează în cea mai mare măsură pe memorie și documente. / paginile 8-9

TEODOR BRATEȘ

Banul public și interesul privat

La consumator nu mai este nevoie să ne gândim. De ce ar fi obligat, pe baza unor criterii neeconomice (și în calitate de contribuabil onest), să cumpere produse și să utilizeze servicii mai scumpe și mai puțin folosite? / pagina 4

Doctor Honoris Causa
Antoine Compagnon

Vineri, 10 martie 2017, ora 11:00
Sala „Antonescu”, Facultatea de Drept, Bd. Mihail Kogălniceanu, nr. 30-46

Literatură

Un mare critic și teoretician al literaturii

de MIRCEA
MARTIN

/ paginile 20-21

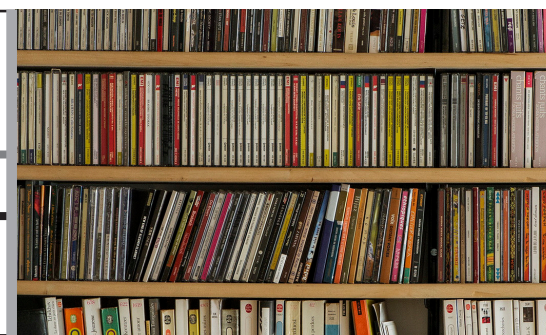

Muzee

Brukenthal 200

de VIRGIL
ȘTEFAN
NIȚULESCU

/ pagina 28

MIHAELA PROCA
Frescele Văcăreștilor – un eveniment și un...
recviem / 26-27

COPERTA ȘI ILUSTRAȚIA DE NUMĂR

CLAUDE MONET // (1840–1926) / Maestru al impresionismului, inițiator al mișcării, alături de Auguste Renoir, Claude Monet a realizat peste 1000 de picturi în ulei, predominant peisaje, dar și portrete, scene *plain-air* și naturi statice. Operele sale de tinerețe, oscilând între cloisonism și clarobscur, între desenul în linii ferme și efectele de lumină refractată, dau cheia noii filosofii plastice de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Îndeosebi schițele marine, influențate (prin Eugène Boudin) de eboșele lui Gustave Courbet, indică modul în care impresionismul descinde din romantism, dar și rolul special pe care pictarea suprafețelor de apă, interacțiunea acestora cu lumina, l-a avut în redefinirea stilurilor picturale. Întreaga artă a lui Monet poate fi astfel calificată ca o extensie a schițelor marine, păstrând de la acestea o permanență lichidă a reflexiei și refracției, a modului în care acestea compun și descompun lumina cromatică. Pictor apolonic, Claude Monet a avut un rol esențial în regenerarea vocabularului artistic al picturii și în transformarea acesteia dintr-o artă veristă într-una poetică. (N.I.) / **Pe copertă:** *Camille Monet și un copil în grădina din Argenteuil* (1875).

CULTURA
Fundatia Culturală Română

www.revistacultura.ro

Publicație editată de
Fundatia Culturală Română

Președinte:
AUGUSTIN BUZURA

Redacția

Redactor-șef:
ANGELA MARTIN

Secretar general de redacție:
CARMEN CORBU

Echipa redacțională:
ȘTEFAN BAGHIU
COSMIN BORZA
NICU ILIE

Redactori asociați:
ALEX GOLDIȘ
VIRGIL ȘTEFAN NIȚULESCU
VALENTIN PROTOPOPESCU
ION SIMUȚ

Assistant Manager:
VALERIA PAVEL

Layout & Digital Publishing:
SC VIZUAL GRAFICANTE
PUNCT RO

Adresa:
CALEA 13 SEPTEMBRIE NR. 13,
SECTOR 5, BUCUREȘTI

E-mail:
culturaucr@gmail.com

ISSN 2285 – 5629
ISSN-L 1584 – 2894

Revista CULTURA
promovează diversitatea de opinii,
iar responsabilitatea afirmațiilor
făcute în cuprinsul ei
aparține autorilor articolelor.

EDITORIAL

GEORGE APOSTOIU

Vecinătatea nu poartă în
sine pericole / 3

CULTURA ECONOMICĂ

TEODOR BRATEȘ

Banul public și interesul
privat / 4

CULTURA ISTORIEI

IOAN-AUREL POP

Elogiu latinătății //
Vigoarea latinătății în
lume / 5

SANDU FRUNZĂ

O istorie a Transilvaniei
multiculturale / 6-7

NICU ILIE

Femeile, feminismul și
Primul Război Mondial / 7

CULTURĂ ȘI SOCIETATE

MONICA SĂVULESCU

VOUDOURI

România din diaspora //
Unde s-a dus lumea lui
Panait Istrati? / 8

GINA STOICIU

Lumea sub lupă //
Individul contemporan / 9

CULTURA IDEILOR

ANDREI MARGA

Limitarea răului / 10

CULTURA LITERARĂ

DOSAR // Noua poezie
nouă. Dincolo de
„douămiism”

Participă: ALEX
CIOROGAR, PAUL
CERNAT, RADU VANCU,
CLAUDIU KOMARTIN,
DAN COMAN / Dosar
coordonat de ALEX
CIOROGAR / 11-15

COSMIN BORZA

Întâmpinări // Umbre /
16

ȘTEFAN BAGHIU

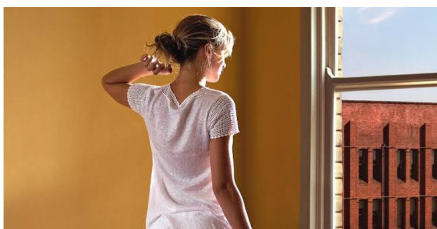
Perspective //
Dereglaarea simțurilor
prin cultură / 17

DORIS MIRONESCU

Cortăzar pe vapor / 18

DAN BURCEA

În medalion // Catherine
Cusset / 19

MIRCEA MARTIN

Un mare critic și
teoretician al literaturii /
20-21

RODICA GRIGORE

Între oglindă și lectură /
22

CULTURA PSIHOLOGICĂ

PETER DAN

Minciuna și consecințele
ei / 23

CULTURA SPORTULUI

MĂDĂLINA FIRĂNESCU

In corpore sano //
Supraomul / 24

CULTURA ANTROPOLOGICĂ

VALENTIN

PROTOPOPESCU

Prin oglindă //
Misterioșii japonezi / 25

VIRGIL ȘTEFAN

NIȚULESCU
Arhipelagul muzeelor //
Brukenthal 200 / 28

PARTENERI

GEORGE APOSTOIU

Vecinătatea nu poartă în sine pericole

Dacă nu mă înșel, vizita oficială a domnului ministru de externe Teodor Meleșcanu la Budapesta (sfârșit de februarie 2017) este dintre puținele inițiative de politică externă ale unui guvern român în plan bilateral, după beatitudinea dată de statutul nostru de stat membru al NATO și al Uniunii Europene. Drumurile lunare la Bruxelles de până acum ne familiarizaseră cu ideea că românii reușiseră performanța să fie primii în Uniunea Europeană care au updatat funcția de ministru la afacerile străine de interesul nostru național. Ce europeni deveniserăm și nici nu ne dădeam seama! La summitul U.E. din 25 martie, tot 2017, cred că vom aniversa cei 60 de ani de la semnarea Tratatului de la Roma într-o deznadejde împărtășită, ca să preiau o vorbă dragă francezilor. În ce țarc ne vom trezi dacă ideile lui Juncker și Verhofstadt privind Europa cu mai multe viteze și în mai multe cercuri vor prinde contur?

A sosit timpul să revenim la ale noastre

În atmosfera de incertitudini a unei politici naționale greu de înțeles, domnul ministru de externe Teodor Meleșcanu a avut inițiativa să meargă la Bruxelles pentru a explica ce era de explicat: democrația în România nu are în noul guvern un dușman. Apoi, împăcat că a asigurat Bruxelles-ul de loialitatea noastră de europeni, ministrul nostru de externe a luat calea Budapestei pentru a discuta probleme mai de-ale casei. Cu ungerii, importantă este realitatea, declarațiile de dragoste nu și-au găsit niciodată un altar sub care să ne jurăm credință. Dar, să recunoaștem, intenții de bună vecinătate au existat și încă mai există. Acorduri și tratate au existat și sunt valabile. Rămâne să vedem ce facem, în această bătrână Europă care se înnoiește, cu intențiile și cu tratatele care ne leagă. Cum împărtășim, vorba francezilor, noi și ungerii, valorile bunei vecinătăți: înțelegere, cooperare, bună credință, pentru a nu rămâne prizonierii unei istorii contrafăcute.

Cu studii de drept internațional la Geneva, ministrul nostru de externe cunoaște bine că după Primul Război Mondial s-au produs două inovații. Congresul

SUA nu a ratificat Tratatul de la Versailles negociate și semnate de președintele Wilson. Adică, un tratat poate fi doar un petec de hârtie. A doua: diplomația s-a mutat în conferințe care au reușit să pună ordine în principiile dreptului internațional. Cazul de ieri al Societății Națiunilor, de azi al ONU. De aici, satisfacția pentru existența unui cadru reglementat de principii și, pornind de la acesta, nevoia de a veghea permanent la calitatea relațiilor dintre state. În această privință, orice vizită a unui ministru român de externe la Budapesta a fost și rămâne o necesitate. Pentru că au adesea intervenții în marginea tratatelor – pe cel de la Trianon nu-l recunosc –, ungerilor trebuie să le spunem periodic ce vrem și să aflăm ce vor.

Laconic – dar cine știe să citească printre rânduri află mai mult – comunicatul de presă al MAE privind vizita oficială a domnului Meleșcanu la Budapesta ne vorbește de „caracterul prioritar pe care Guvernul României îl acordă relației de parteneriat strategic cu Ungaria, precum și importanța unui dialog constructiv, prin care să poată fi abordate cu deschidere toate temele de interes. În vederea consolidării dialogului și cooperării în toate

► Pentru că au adesea intervenții în marginea tratatelor – pe cel de la Trianon nu-l recunosc –, ungerilor trebuie să le spunem periodic ce vrem și să aflăm ce vor.

Ministrul de externe,
Teodor Meleșcanu și
omologul său maghiar, Péter
Szijjártó. Sursa foto: MAE

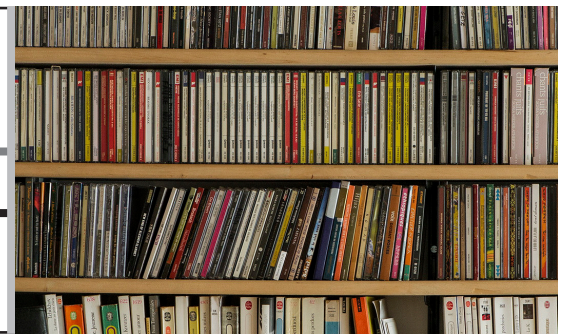
domeniile relevante la nivel bilateral, a fost adusă în atenție posibilitatea reluării ședințelor comune ale celor două guverne, cu pregătirea prealabilă și convenirea unor proiecte reciproc avantajoase care să poată fi concretizate în cadrul acestora”.

Diplomatic, prin „teme de interes” înțelegem nemulțumiri; „dialog” înseamnă că nu ne prea înțelegem; „dialog constructiv” indică nevoia de reșezare a relațiilor; „proiecte reciproc avantajoase” arată că a intervenit o schimbare, un dezechilibru.

Vecinătatea nu poartă în sine un pericol

Guvernul României socotește că relațiile româno-ungare trebuie să aibă o natură specială, definită prin sintagma „parteneriat strategic”, specifică politologiei noi. Avem numeroase „parteneriate strategice” care nu ne sunt cu nimic de folos, unul dintre acestea este chiar cel cu Ungaria, semnat prin 1996. Dl. Meleșcanu ține să scoată la lumină dosare peste care praful din pusta ungară s-a așezat temeinic. Dacă ne gândim că, în mai puțin de doi ani, noi vom sărbători Centenarul Marii Uniri, iar ungerii, din câte cunoaștem, cu aceeași ocazie vor deplânge Tratatul de la Trianon, este firesc ca ministrul nostru de externe să meargă la Budapesta. Nu pentru a vedea ce mai este de făcut, ci pentru a respecta ceea ce s-a făcut. Trebuie să consolidăm parteneriatul! O fi de ajuns? Ministrul nostru de externe are o natură tonică și, optimist deci, crede într-un dialog cu Ungaria. Îl avem și, din 1920, el se află sub semnul mitului lui Sisif. Adică, al începutului perpetuu. Și, dacă Bucureștiul obosește în răbdarea lui de a crede că vecinii noștri vor renunța de bună voie la instrucția în taberele de vară de la Tușnad, ce se întâmplă?

Mă voi vindeca de îndoieli când voi constata că premierul Orbán nu trăiește ziua de 1 Decembrie în tristețe iremediabilă, iar ministrul de externe Péter Szijjártó va afla că interdicția impusă diplomaților ungeri de a participa la recepțiile românilor organizate la Ziua Națională este un act grav de inamicie. Dacă va ajunge la înțelepciunea acestei concluzii, va descoperi că vecinătatea nu poartă în sine nici un pericol. ■

Banul public și interesul privat

TEODOR BRATEȘ

Nu numai în plan ideatic, ci și în cea mai pragmatică abordare posibilă, acutele controverse, din prezent, pe tema „ajutorului de stat” reconfirmă eșecul viziunilor ultra-liberale asupra locului și rolului pieței în economia contemporană. Cu mâna mereu întinsă spre banul public, cei care doresc să diminueze – până la dispariție – implicarea statului în economie concurează cu succes celebrele opere ale literaturii absurde.

Stop-cadru

În loc de orice alte considerente, supun atenției cititorului începutul unei relatări de presă referitoare la o dezbatere inițiată de câteva asociații patronale: „Capitalul privat autohton este sufocat, fiind discriminat față de cel străin, sunt de părere oamenii de afaceri din țara noastră, care susțin, la unison, să statul nu-i susține cu nimic pe antreprenorii români, afacerile cu capital românesc lipsind din programele și strategiile guvernamentale”.

Pe lângă „admirația” față de calitatea scriiturii, îmi permit să exprim și niscaiva nedumeriri. Oare cum de s-au colectat și sintetizat opiniile oamenilor de afaceri din țara noastră pe tema dată? A fost organizat un referendum (că tot e la modă)? S-a derulat o investigație sociologică de amploare? Pe ce se bazează afirmația că este, la mijloc, o susținere „la unison”?

Așa cum se întâmplă cu formulări de genul „românii vor...”, „analistii consideră...”, „opinia publică solicită...”, și prin expresia „oamenii de afaceri” (adică, toți, în „bloc”) se comite un abuziv (tot un fel de „abuz în serviciu”) pentru a se da „legitimitate” unor păreri care nu exprimă nici totalitatea punctelor de vedere, nici curentul majoritar în rândurile unei anumite comunități.

Exigențe uitate

Arogarea dreptului de a vorbi în numele „tuturor” reprezintă și o abdicare de la elementara obligație de racordare

Claude Monet, Răsărit de soare pe mare (1873)

► Căți concetățeni știu, fie și numai în linii generale, despre ce este, de fapt, ajutorul de stat? Căți au citit „Ghidul privind ajutorul de stat”, un manual publicat sub egida Uniunii Europene și a Guvernului României?

permanentă a ideilor la realitățile în mișcare. Reprezentativitatea celor care se pronunță, în spațiul public, inclusiv reprezentativitatea structurilor patronale și sindicale, merită să fie examinată cu un alt prilej. Acum, mă refer la adevăr, la mărturiile depuse de tot mai numeroșii antreprenori care primesc bani publici pentru deschiderea propriei afaceri, angajarea de absolvenți, realizarea unor produse deficitare, simultan cu eliminarea și/sau reducerea unor impozite și alte facilități fiscale. Totodată, sunt în curs de adoptare și aplicare programe (că tot s-a zis, în textul citat, că susținerea capitalului privat autohton lipsește din programele și strategiile guvernamentale) prin care milioane și milioane de euro de la bugetul public și din fonduri europene nerambursabile sunt alocate tocmai pentru sprijinirea capitalului privat autohton.

Cu siguranță, nu este suficient. La fel, sunt îndreptățite, în bună măsură, criticile referitoare la existența unor discriminări în comportamentul factorilor decidenți din administrația publică în raporturile cu capitalul străin și cel autohton. Dar, de aici până la semnalarea apropierei apocalipsei în domeniul analizat este cale lungă. Pe vremuri, când domina teoria „realismului socialist”, se vorbea despre „exagerarea conștientă”. În prezent, la ce bun

exagerările de tipul promovate de amintita relatare de presă?

Pretutindeni în lume – unde există economii de piață funcționale – statul intervine și acordă sprijin întreprinzătorilor autohtoni, cu preocuparea manifestă de a evita, pe cât posibil, discriminările. În Uniunea Europeană, ajutorul de stat este reglementat chiar prin Tratatul de funcționare a UE, respectiv art. 107, alin.(1). Se recunosc astfel explicit și implicit limitele pieței, faptul că eșecurile acesteia pot fi contracarate, într-o anumită măsură, prin ajutorul de stat. În fond, ce înseamnă pierderile, insolvențele, falimentele etc. dacă nu dovezi indubitabile ale „eșecului de piață”?

Despărțirea de amăgiri

Generalizările nefondate sunt de nedorit, după cum nu este cazul să acceptăm alte derapaje, precum verdictele fără drept de apel. Din păcate, ne confruntăm prea des și prea agresiv cu astfel de „maniere”. Bunăoară, se solicită sistarea ajutorului de stat pentru unele segmente de piață sau, dimpotrivă, se propune acordarea acestuia numai pentru anumite categorii de întreprinzători. Între „argumente”, identificăm dorința deschisă sau mascată de a obține avantaje competitive prin încălcarea regulilor concurenței loiale. Și aceasta, pe... bani publici.

La consumator nu mai este nevoie să ne gândim. De ce ar fi obligat, pe baza unor criterii neeconomice (și în calitate de contribuabil onest), să cumpere produse și să utilizeze servicii mai scumpe și mai puțin folositoare? Ne amăgim amarnic ori de câte ori considerăm că întreprinzători necompetitivi pot să facă față concurenței doar cu bani primiți gratis și/sau cu alte facilități, în esență, discriminatorii.

Succesul de public rezultat din solicitări nejustificate, inclusiv de ordin etic, se explică, în mare măsură, prin miza pe ignoranță (să spunem lucrurilor pe nume). Căți concetățeni știu, fie și numai în linii generale, despre ce este, de fapt, ajutorul de stat? Căți au citit „Ghidul privind ajutorul de stat”, un manual publicat sub egida Uniunii Europene și a Guvernului României? Sunt 280 de pagini care prezintă formele de ajutor (subvenții, reduceri de dobânzi, scutiri fiscale, garanții pentru importuri, injecții de capital etc.), precum și destinații (dezvoltare regională, IMM-uri, cercetare-dezvoltare, inovare, formare profesională, compensarea daunelor provocate de calamități naturale, cultura și conservarea patrimoniului etc.). Nu te obligă nimeni să citești un asemenea manual, dar nici să te pronunți, mai ales, public, pe o temă necunoscută nu se cuvine s-o faci. Vorba lui Argezei: „Una fumezi și alta spui”. ■

IOAN-AUREL POP

Vigoarea latinității în lume

Popoarele europene sunt – în proporție covârșitoare, de aproape 90% – germanice, slave și române. Mai există grecii, mult diferiți de cei antici (cărora le poartă, totuși, numele), fino-ugricii (ungurii, finlandezii, estonienii), albanezii, celticii (risipiți printre alții în Irlanda, Scoția, Țara Galilor, Bretania etc.), bascii etc. Firește, slavii s-au întins, în timpuri mai recente, până la Vladivostok, iar germanicii, prin britanici, aproape că domină lumea, din Europa până în America și Australia. Despre români există prejudecata că sunt mult mai restrânși, mai puțini, mai neproductivi, cu spirit practic redus, mai mult vorbăreți, poeți și cântăreți decât ingineri și tehnicieni, mari iubitori de petreceri, de lux și de vin bun, amatori de „dolce far niente” *sine die*.

Din fericire pentru Europa și pentru omenire, nu este așa! Cei mai mari și mai timpurii călători pe uscat și navigatori au fost neolatini, adică italienii, spaniolii, portughezii și chiar francezii. Marco Polo a fost în China în jurul anilor 1300, apoi Bartolomeu Diaz, Cristofor Columb, Fernando Magellan, Hernán Cortés, Pedro Cabral, Amerigo Vespucci și mulți alții au dominat oceanele în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Bartolomeu Diaz a descoperit Capul Bunei Speranțe, Columb a descoperit Lumea Nouă, Amerigo Vespucci i-a dat numele de azi, Magellan a făcut ocolul Pământului pe apă, Cortés a supus Imperiul Aztec, Cabral a luat Brazilia etc. Prin tratatul de la Tordesillas, din 1494, lumea nu se împărțea între Anglia și Imperiul Romano-German, ci între Spania și Portugalia. Franța a avut și ea un rol fundamental peste mări, în Africa și în America, deopotrivă în Canada și în coloniile americane. Înainte ca Napoleon I să vândă „pe nimica toată” Louisiana (Noua Franță) americanilor (1803), Franța domina America de Nord de la Marea Caraibelor până dincolo de Marile Lacuri. Popoarele romanice europene au ajuns să domine la un moment dat jumătate din omenire și domină și azi în chip compact, de exemplu, America de la Río Grande del Norte până în Patagonia (Țara de Foc). Franceza este limbă oficială în 30 de țări, din Europa, Africa și America; spaniola

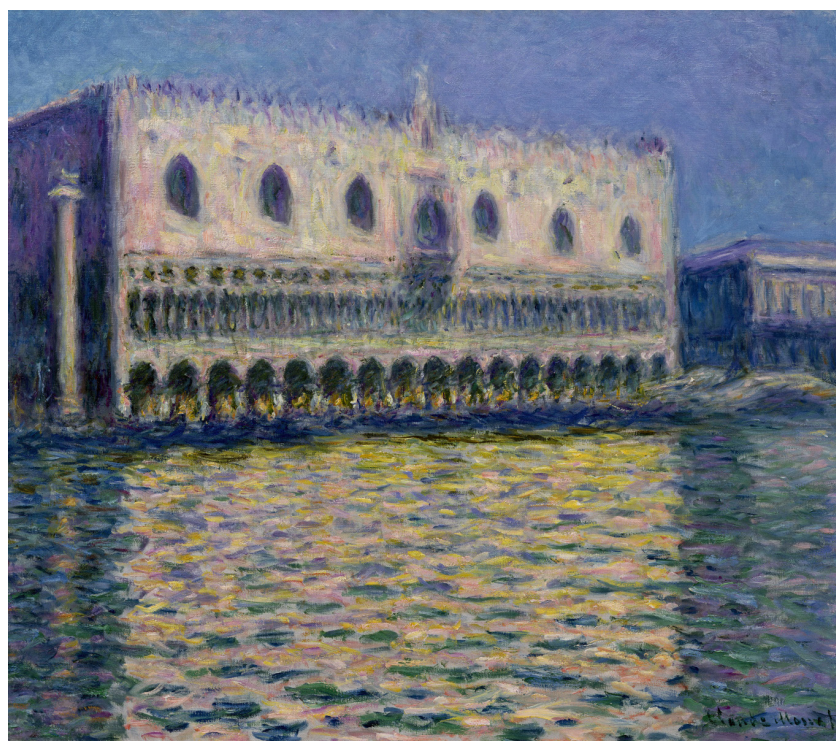
este limbă oficială în 20 de țări și are statut special în încă 10; portugheza este limbă oficială în 10 țări începând cu Brazilia (200 de milioane de locuitori); italiana este limbă oficială în trei țări europene, iar româna în două.

Italianii (locuitorii Peninsulei Italice) nu au construit doar un imperiu, ci și lumea, la propriu, în sensul că au fost unii dintre cei mai mari arhitecți și constructori. Astăzi, în Italia aproape că nu există așezare, de la cele mai mari orașe până la satele risipite în munți, fără opere de maestru, fără edificii antice și medievale, fără monumente istorice, fără lucrări semnate de Giotto, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael, Tiziano, Tintoretto etc. etc. Italianii au adus Europei civilizația urbană, prin moștenirea directă din Antichitate, fiindcă orașele peninsulare nu au fost abandonate niciodată, ci au fost locuite permanent. Numai în Italia poți vedea biserici medievale romanice, construite din temple păgâne și pe scheletul templelor păgâne și transformate apoi în stilul Renașterii sau în cel baroc. Din Italia a pornit mișcarea comunală, adică revoltele pentru emanciparea orașelor, pentru dreptul la comună, iar orașele au fost o excepție de la feudalism. Ele au ajuns să fie fermentii ideilor de libertate și de modernizare a lumii.

Francezii au dat tonul în cultură și în rafinament vreme de câteva secole. De când Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314) și-a luat în serios rolul de suveran, opunându-se preeminenței împăratului romano-german și afirmând că el este

► Franceza a devenit, de la Renaștere până în secolul al XX-lea, limba convorbirilor și a tratatelor internaționale, a înțelegerii între liderii și solii statelor...

Claude Monet, *Veneția, Palatul ducal* (1908)

împărat în țara sa, Franța și-a început drumul magistral prin istorie. De la Renaștere încoace, curentele culturale și mai ales literare franceze au dat tonul, până de curând, în lumea civilizată, iar limba franceză a jucat în toată epoca modernă rolul jucat de latină în Evul Mediu. Nu a fost om învățat în Europa care să nu vorbească și să nu scrie franțuzește, iar diplomația lumii nu se putea imagina fără limba lui François Villon. Franceza a devenit, de la Renaștere până în secolul al XX-lea, limba convorbirilor și a tratatelor internaționale, a înțelegerii între liderii și solii statelor, limba literaturii și a culturii de calitate, limba artelor plastice, limba eleganței și chiar a aventurilor galante. „Ai noștri tineri” care învățau la Paris se chemau „bon-juriști”, iar intelectualii și boierii vorbeau între ei, în saloane, numai franțuzește, ca și elitele italiene, spaniole, germane, rusești, poloneze, sârbe, bulgare etc. Limba franceză era limba curentă la curtea Angliei până în secolul al XIV-lea, iar faptul data de la invazia normanzilor lui Wilhelm Cuceritorul, la 1066, a normanzilor francofoni, veniți de pe continent. Abia spre anul 1400, poetul Geoffrey Chaucer (cca 1343-1400) i-a învățat pe ai săi ce sunete armonioase posedă engleza, socotită până atunci limba văcarilor și porcarilor din sate. De aceea, engleza – limbă germanică – are până azi circa 60% din cuvintele vocabularului său de origine latină, cuvinte ajunse acolo, în cea mai mare parte, prin mijlocirea francezei. Prin urmare, cea mai răspândită limbă de comunicare din această lume și limbă oficială a aproape 60 de state are cam două treimi din cuvintele sale provenite sau extrase din limba latină! Lumea noastră nu ar putea să fie fără Vergiliu, Horațiu și Ovidiu, fără Dante și Petrarca, fără Voltaire și Victor Hugo, fără Lamartine și Jacques Prévert, fără Cervantes și Lope de Vega, fără Camões și Eminescu. Las de parte, în acest cadru cultural-literar, marile contribuții științifice ale savanților de gintă latină, de la Galileo la Marconi și de la Blaise Pascal la Foucault.

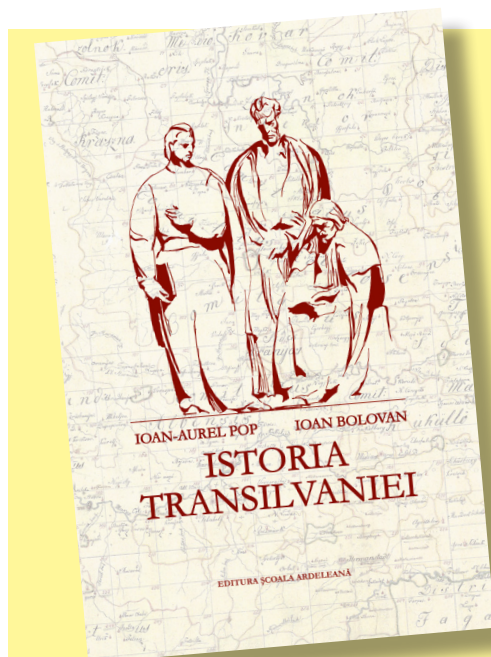
Prin urmare, latinitatea, pornită dintr-un loc obscur al unei mici peninsule mediteraneene acum aproape 3 000 de ani, domină lumea de azi, dar nu prin forță brută și politică de forță, ci prin limbă, comunicare, cultură, valori spirituale acumulate în timp. Din păcate, ca toată lumea, și latinitatea este în criză, dar, poate tocmai de aceea, merită un imn închinat ei, dacă nu pentru altceva, măcar spre neuitare. ■

SANDU FRUNZĂ

Multiculturalismul reflectă un mod de a fi al locuitorilor Transilvaniei, indiferent cum s-ar numi ei. Cu foarte mult timp înainte de a fi formulat ca ideologie, multiculturalismul a fost un mod de viață pentru transilvăneni. Diversitatea culturală nu este doar o dovadă a manifestării spiritului liber creator, ci și un semn al unei bune situații în existență în raport cu ceilalți. Indiferent de convingerile noastre ideologice, culturale sau spirituale, prezența diversității trebuie să funcționeze ca un liant. Ea unește oamenii mai degrabă decât să îi separe în funcție de diferențele pe care le afirmă. Acest avantaj al diversității funcționează și ca o modalitate de supraviețuire și de adaptare, de conservare și integrare. Putem să ne amintim că, în ciuda dificultăților inerente unui asemenea eveniment major, Transilvania a putut cu ușurință să se conecteze la noua realitate culturală a României la 1918. Am în vedere aici o dinamică a integrării culturale, facilitată, desigur, de o populație românească majoritară – pe întreg teritoriul ce forma harta României în 1918 – și cu o prezență importantă a unui număr semnificativ de minorități culturale.

O istorie a Transilvaniei multiculturale

**IOAN-AUREL POP
IOAN BOLOVAN**

Istoria Transilvaniei
Ediția a II-a
revăzută, adăugită
și ilustrată

Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca
2016

In întâmpinarea pregătirilor ce au loc pentru sărbătorirea celor 100 de ani ce s-au scurs de la regăsirea de sine a celor ce trăiesc în acest spațiu cultural, Editura Școala Ardeleană ne propune o a doua ediție a cărții „*Istoria Transilvaniei*”, avându-i ca autori pe doi dintre cei mai semnificativi istorici de azi: Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan.

Suntem obișnuiți în Ardeal cu discursuri istorice diferite, în funcție de apartenența culturală a celor care le practică. Folosind instrumente de lucru și surse bibliografice foarte bogate, Ioan-Aurel Pop

▶▶ Ion-Aurel Pop și Ioan Bolovan ne propun o incursiune într-o istorie vie, în ciuda faptului că discursul asupra istoriei stă, inevitabil, sub uzura trecerii timpului, în ciuda faptului că istoria se bazează în cea mai mare măsură pe memorie și documente.

și Ioan Bolovan ne propun o incursiune într-o istorie vie, în ciuda faptului că discursul asupra istoriei stă, inevitabil, sub uzura trecerii timpului, în ciuda faptului că istoria se bazează în cea mai mare măsură pe memorie și documente. Dintr-o asemenea construcție, ne spun cei doi autori, nu lipsește experiența personală, subiectivă. Istoria ca disciplină include și o doză de subiectivitate, în ciuda discursului său științific. În volumul de față, această dimensiune poate fi sesizată în faptul că „prezentarea memoriei colective transilvane, deși tinde, cel puțin în cazul de față, să nu omită faptele de bază ale niciunui grup etnico-religios din regiune, pune totuși accentul pe viața majorității locuitorilor” (p. 9).

Ca o valoare deosebită a acestei cărți, doresc să subliniez aici multiculturalismul asumat al celor doi autori, aflați în această vreme la conducerea Universității „Babeș-Bolyai”, o universitate multiculturală paradigmatică pentru cultura europeană. Mai mult ca oricând avem nevoie de afirmarea necesității cultivării respectului pentru adevăr, pluralitate și pentru alteritate în același timp, ca o valoare centrală a discursului academic și a comunicării științifice și culturale. În spiritul respectului și al valorilor universale, Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan proiectează întregul lor demers pe un ecran care să facă vizibile valorile tuturor locuitorilor Transilvaniei, care au trăit uneori separat, altele împreună, dar au contribuit mereu la o construcție comună a ceea ce înseamnă azi civilizația europeană.

În felul acesta, cei doi istorici ne oferă nu numai istoria încărcată – deopotrivă de suferință și de bucurie – a unui ținut, ci și un construct mental, un model de toleranță și un mod de a trăi împreună. Transilvania, desigur, nu e doar o stare de spirit, nu e un loc mitologic, chiar dacă putem vorbi de istoria ei ca o paradigmă a dialogului și a strategiilor compromisului pusă în practică de dragul conviețuirii. Ființa multiculturală a acestui ținut a fost foarte bine surprinsă de autori atunci când ne spun despre Transilvania că „e singurul loc din Europa unde o biserică bizantină stă lângă o bazilică romanică, lângă o biserică gotică și lângă alta barocă, toate vecine cu o sinagogă! De asemenea, singurul loc în care un locaș de cult ortodox este la câțiva pași de unul greco-catolic, de altul romano-catolic, de unul calvin, de altul luteran sau

unitarian. Aceasta spune mai mult despre conviețuirea pașnică decât despre conflicte, iar mesajul acestei lucrări este generos: trecutul trebuie cunoscut nu pentru încrâncenare și răzbunare, ci pentru destindere și înțelegere” (p. 394).

Pe lângă faptul că sunt cercetători ai istoriei recunoscuți și foarte buni profesori, Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan au și un dar aparte al povestirii. Lectura „Istoriei Transilvaniei” este extrem de captivantă, în ciuda multor date și elemente tehnice la care discursul științific îi obligă pe autori. Spiritul acestei cărți este greu de pus în pagină. El trebuie surprins de fiecare cititor în parte. Așa că mă rezum doar la a releva ce cuprinde cartea: alături de considerațiile introductive, volumul ne propune următoarele capitole: I. Lumea antică traco-dacică; II. Sigiliul Romei; III. Lumea Evului Mediu; IV. Domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania (1599-1601); V. Secolul al XVII-lea: Aspecte generale; VI. Spiritualitatea modernă timpurie a Stărilor (secolele al XVI-lea și al XVII-lea); VII. Cultura și educația românilor la cumpăna dintre medieval și modern – între orizonturile bizantin, latin și protestant; VIII. Cultura modernă a secolului al XVII-lea; IX. Noi orizonturi politice: Regimul Habsburgic; X. Transilvania în jurul anului 1800: La cumpăna dintre secole, la cumpăna dintre lumi; XI. Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania; XII. Structuri administrative și realități socioeconomice în Transilvania între 1849 și 1914; XIII. Regimul neoabsolutist; XIV. Epoca liberală; XV. Dualismul austro-ungar (1867-1914); XVI. Cultura transilvăneană între Revoluția Pașoptistă și Unirea din 1918; XVII.

„Transilvania este astăzi o parte a României și a Europei în același timp, dar, mai presus de toate, este patria primitoare a tuturor locuitorilor săi. Pentru prima oară în istorie, sunt acum premise reale pentru ca toți locuitorii ei să fie și să se simtă egali și la ei acasă. Țara nu mai este Transilvania de odinioară, dar urmele istoriei sunt peste tot. În trecut, au suferit și au fost fericiți, adesea în momente diferite, și românii, și maghiarii, și germanii, și evreii etc. Nici suferințele și nici bucuriile nu trebuie uitate. Amintirile trecutului sunt un patrimoniu de neprețuit, iar păstrarea lor este un atribut al popoarelor civilizate. Entitatea transilvană este un dat al trecutului, dar, în același timp, ne însoțește peste tot, astăzi, sub ochii noștri. E singurul loc din Europa unde o biserică bizantină stă lângă o bazilică romanică, lângă o biserică gotică și lângă alta barocă, toate vecine cu o sinagogă! De asemenea, singurul loc în care un locaș de cult ortodox este la câțiva pași de unul greco-catolic, de altul romano-catolic, de unul calvin, de altul luteran sau unitarian. Aceasta spune mai mult despre conviețuirea pașnică decât despre conflicte, iar mesajul acestei lucrări este generos: trecutul trebuie cunoscut nu pentru încrâncenare și răzbunare, ci pentru destindere și înțelegere”. (Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, p. 394)

Transilvania în anii Primului Război Mondial; XVIII. Unirea Transilvaniei cu România; XIX. Transilvania după 1920; Bibliografie selectivă; Indici.

Editura Școala Ardeleană ne oferă nu numai o carte de istorie, ci și un produs cultural seducător. O carte reprezentativă pentru brandul editurii din punct de vedere al cărții înțeleasă ca obiect cultural. O ediție elegantă, impunătoare, care atrage ochiul și mintea posibilului cititor. O carte cu pagini lucioase, cu imagini color și cu o concepție grafică inspirată. Volumul cuprinde în interiorul textului, în alb-negru sau color, hărți, situri istorice, imagini ale unor produse culturale, fotografii ale unor personalități ce au marcat istoria Transilvaniei. O performanță editorială de nivel occidental, cu o rigoare științifică înaltă, cu o relatare istorică adecvată unui public educat cât mai larg și cu o ținută atrăgătoare pentru oricine își propune să deschidă și să răsfoiască această carte prezentă în rafturile librăriilor și, sperăm, foarte curând și în biblioteci. ■

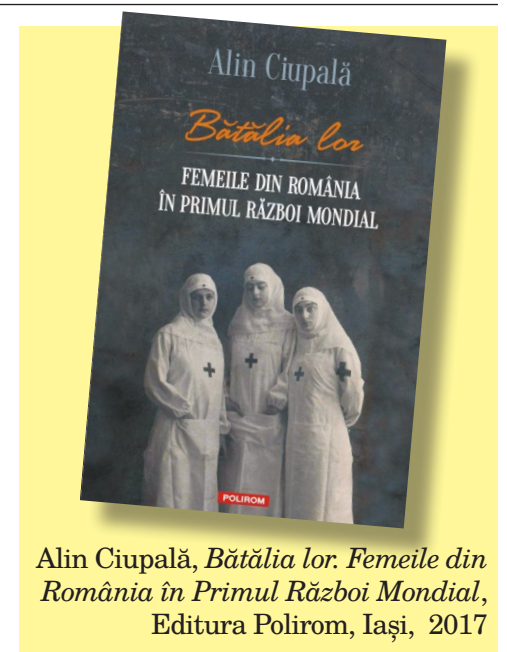
NICU ILIE

Femeile, feminismul și Primul Război Mondial

În Primul Război Mondial a murit nu doar o armă, cavaleria, cu mare tradiție în istoria conflictuală a umanității, dar și un mod de viață bazat pe hegemonia exercitată de tinerii războinici. Era răspunsul economic și tehnologic la evoluția societală care nu mai permitea excluderea femeilor sau acceptarea lor pe funcții sociale decorative. De cealaltă parte, mișcarea sufragetelor, ca vector al extinderii drepturilor civile, apăruse de la finalul secolului al XVIII-lea, simultan cu începuturile industrializării, dar, la nivelul acceptării sociale, în 1914 încă era privită mai ca o manifestare exotică. Câteva țări, Finlanda, Uruguay, Suedia, acordaseră deja drept de vot femeilor, dar în toate celelalte votul a fost obținut după Primul Război, ca o consecință a implicării femeilor atât în economia de război, cât și în alte domenii

necombatante (asistență medicală sau diplomație) sau chiar, cu mai multe exemple în Balcani, a participării lor active, cu arma în mână, pe linia frontului. Majoritatea statelor europene au legiferat drepturile politice ale femeilor imediat după război (1918-1920), pentru ca alte drepturi, care includ controlul natalității, reprezentarea proporțională sau dreptul la retribuție egală, să fie obținute abia după Al Doilea Război Mondial, în economia căruia, de asemenea, femeile au avut un rol important. În România, deși implicarea femeilor în Primul Război a fost similară cu cea din vestul Europei, dreptul de vot al femeilor a fost legiferat abia în 1938, când industrializarea obținuse primele rezultate semnificative, iar alte drepturi le-au fost acceptate abia după 1990, la pachet cu alte

libertăți reprimite în timpul dictaturii comuniste. Susținerea efortului de război al României în perioada 1916-1918 este prezentată în cartea lui Alin Ciupală, „Bătălia lor”. Volumul include memorialistica de război, aderența la ideea națională, rivalitatea dintre antantiste și germanofile, transformările morale și sociale aduse de război, Crucea Roșie, spitalele de campanie, lagărele și orfelințele sau rolul jucat de figuri emblematice precum Ecaterina Teodoroiu, Regina Maria, Ana Lahovary, Irina Câmpineanu, Alexandra Cantacuzino, Pia Alimășteanu, Arabella Yarka, Olga Sturza. Cu o bogată substanță documentară, care corespunde pe alocuri organizarea tematică a lucrării, volumul lui Alin Ciupală oferă o imagine completă a peisajului în care, pe fondul unui moment de

Alin Ciupală, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Editura Polirom, Iași, 2017

profundă tulburare a statului român, prins într-un război de mare uzură și o ocupație grea, în preziua Marii Unirii, femeile au putut pentru prima dată să joace roluri remarcabile în istoria României. ■

ROMÂNIA DIN DIASPORA

Unde s-a dus lumea lui Panait Istrati?

MONICA SĂVULESCU VOUDOURI

Duminică. Nouă dimineața. Strada aproape pustie. Dinspre parc se aude deodată o voce. Cineva cântă. Nu, nu e înregistrare. E vocea cuiva care se apropie. O voce puternică, pură. Sunetele sunt clare, curate, de-o frumusețe aparte. Cuvinte, într-o altă limbă decât cea a locului. Vocea unui copil. Cântă tare, fără pic de timiditate. Parcă ar cânta pe o scenă. Strada toată e a lui. Nu recunosc limba. Presupun că e farsi.

Cântecul se apropie. Cântărețul e un băiat de vreo 10 ani. Înalt, subțire, îmbrăcat corect. Trăsăturile îi vin din miniaturile orientale. Sau poate din cartea lui Omar Pamuk despre arta miniaturilor orientale. Un copil din romanul „Mă numesc Roșu”. Totul pe chipul lui e finețe. Și expresie. Și noblețe. Un mic prinț oriental.

Nu se oprește din cântat când se apropie de mine. Îmi întinde însă un plic de plastic în care sunt câteva brichete. Deci e vânzător ambulant.

Am ieșit cu câinele la plimbare. Țin într-o mână lesa, în cealaltă cheia de la apartament. N-am poșetă la mine. Nici bani prin buzunare. Ridic deznădăjduită din umeri. Îl fac să înțeleagă. Înțelege într-o secundă. Nu citesc nicio reacție pe fața lui. Este ca și cum n-ar fi sperat nimic, nu s-ar fi așteptat la nimic de la mine. Pleacă. Nici o secundă nu s-a oprit din cântat. Melodia se înstăpânește cât e strada de mare.

Pe o terasă a ieșit o familie. Sunt încă în haine de dimineață, de interior. Au ieșit să-și bea cafeaua, c-așa e la greci. Bărbatul și-a lăsat toată greutatea pe scaun. Femeia foiește în jurul lui. I-a turnat din ibric cafeaua. Și a apărut cu o tavă cu plăcintă, fiindcă, oricât ar fi criza de mare și oricât ar fi sărăcit grecii, cafeaua nu se bea niciodată fără o plăcintă făcută de mâna soaței. Strada începe să miroasă a foaie rumenită și-a scorțișoară.

Micul prinț oriental a ajuns în dreptul terasei lor. S-a oprit. S-au oprit și ei din ritualul cotidian. Cântecul i-a surprins. Și, probabil, calmul băiatului.

Copilul a întins spre ei plicul de plastic cu brichete. Ei au rămas câteva clipe descumpăniți. Probabil și de faptul că melodia curgea înainte, lină, cuvintele dintr-o limbă necunoscută le invadau spațiul. Nu numai al lor, al întregii străzi. Așa că, primul care a reacționat a fost bărbatul. Apoi soața cea supusă și maestră la plăcintă cu scorțișoară. S-au ridicat deodată de pe scaune, s-au repezit peste balustradă buluc. „Ce vrei mă, a răcnit el și apoi ea în vocea a doua, ce cauți aici, ce dracu spui acolo, în cântecul ăla, mama ta de venetic, piei din fața noastră, că ne-am saturat de străini”.

Copilul n-a lăsat ochii în jos. Și n-a încetat să cânte. Pe chipul lui a apărut însă amărăciunea. S-a uitat peste balustradă la masa de pe terasă. Am înțeles că i-e foame. Dacă aș fi avut bani la mine, i-aș fi cumpărat toată tava aceea de plăcinte, care-i umpluse nările cu mirosul de scorțișoară. Nu s-a oprit însă în dreptul terasei. Fiindcă dacă s-ar fi oprit, probabil că insultele ar fi curs gărlă. Dar el nu s-a oprit. A mers mai departe, cu capul sus, cu trup subțire, cu pas regesc. Și și-a cântat cântecul, tare, cu glas puternic, stăpân al străzii.

De după un colt a apărut un preot. Se îndrepta probabil spre biserica din parc, spre Agyos Thomas. Îmbrăcat în haine de slujbă, deși nicio altă profesie nu umblă pe drumuri în uniforma de lucru, mă gândesc, spre pildă, la mecanici, la măcelari. Preotul avea potcapul pe cap, crucile pe piept, anteriorul îi mătura drumul. S-a uitat la băiatul cu brichete cu ochi rotunzi. Pe figură i-a apărut un aer agasat. Și contrariat de faptul că băiatul cânta în gura mare, în timp ce enoriașii lui se îndreptau probabil cu colivele și cu pomenile spre Agyos Thomas. Când copilul a ajuns în dreptul lui și i-a arătat plicul transparent cu cele câteva brichete, preotul l-a respins, ridicând doar un singur deget. Un deget gras. Copilul nu s-a oprit din cântat. Și nici din drumul lui. A mers mai departe, cu fruntea sus, demn, călcând ca un prinț oriental. Căruia însă îi era foame.

Preotului cu care se întâlnește pe drum nu-i era foame. El mâncase probabil acasă pe îndesate și mai avea să mănânce peste o oră și la biserică, din mâncărurile aduse pentru sfințire.

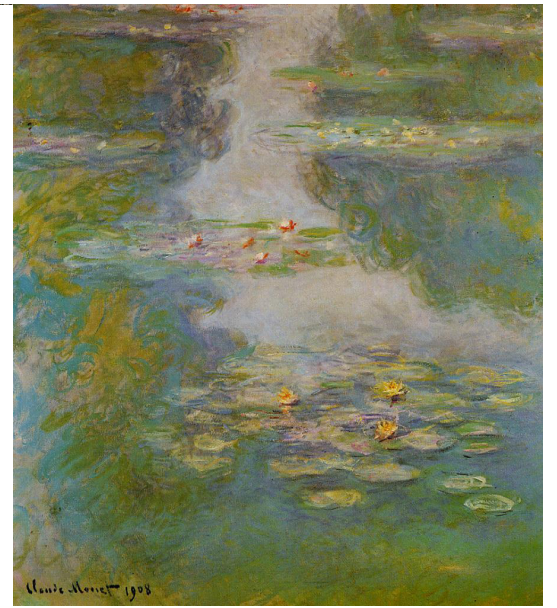
Nici grecilor de pe terasă nu le era foame. Ei de-abia ce dovediseră prima halcă din plăcinta care le aburea încă în farfurie.

Și nici câinelui meu nu-i era foame. După plimbare, odată întors în apartament, îl aștepta strachina lui plină.

Deci, cum se mai poate trăi într-o lume de-o asemenea strămbătate?

Lumea aceasta, de la porțile Orientului, e a lui Panait Istrati. Doar că oamenii lui n-au fost xenofobi niciodată. Ce de greci, ce de turci, ce de arabi sau de ruși, uniți pe veci de prietenii nemuritoare (de relații de înțelegere și de o omenie care, parcă, numai pe aici, pe la noi, se mai purta chiar și pe vremea aceea), invadează universul cărților lui Istrati! Ce imn al diversității și fraternității între popoarele de pe această parte a planetei, cu palmieri și cu portocali! Ce bunăvoință la oamenii diferiți ca nații, ca religii și obiceiuri!

Noi acum însă am... evoluat. Trăim într-o țară pe care toți o numesc leagăn al democrației. Grecia, parte a Uniunii Europene, anul 2017. ■

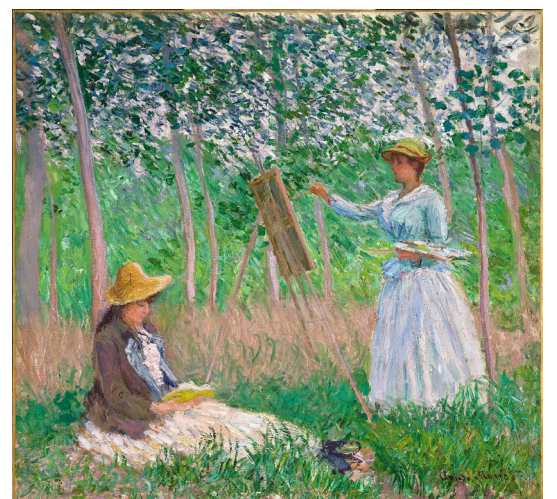
Claude Monet, Nuferi (1908)

Claude Monet, Dejun (1873)

Claude Monet, Primăvara în livadă (1886)

Claude Monet, Blanche și Suzzane Hoschedé la Giverny (1887)

Claude Monet, Regatta la Argenteuil (1872)

GINA STOICIU

Individul contemporan

Individul contemporan suntem noi, cei care trăim în lumea de azi. Facem parte dintr-o serie. Consumăm aceleași produse alimentare, vestimentare și farmaceutice, fabricate și distribuite de multinaționale, cumpărăm telefoanele mobile ale câtorva mari companii planetare, suntem spectatori ai aceleiași actualități și „navigăm” pe aceeași planetă numerică. Trăim în spiritul epocii. Omul și lumea, individul și epoca sunt legate precum melcul de casa lui.

Individul contemporan suntem noi, „locuitorii” epocii. Femeie sau bărbat, cetățean și alegător, producător și consumator, plătitor de taxe, spectator și actor, agresor și agresat, suntem aceste „voci încrucișate” care ne mișcăm într-o lume fluidă și indiferentă. Suntem autonomi, creativi și responsabili, dar agitați, obosiți, frământați, plictisiți, nemulțumiți și deprimați. Individul contemporan se declină cu o serie de ipostaze în care ne putem regăsi cu ușurință: individul grăbit, individul rentabil, individul numeric, individul consumator, individul deprimat, individul metafizic. Să încercăm să descriem aici ceea ce este vizibil în comportamentul nostru social.

Politicos, dar absent

La origine, politețea era un cod de bune maniere față de Prinț și suveran. Politicosul era un fel de curtean care încerca să obțină grații și privilegii la Curte prin actele lui de politețe. Astăzi, politețea este un cod care permite individului să treacă neobservat. Individul contemporan nu este nepoliticos; politețea s-a democratizat oarecum. Dar politețea nu mai exprimă nici bunele maniere și nici respectul și simpatia pentru celălalt; ea exprimă mai degrabă dorința de a-l ține pe celălalt la distanță, dorința de a-ți proteja spațiul vital.

Grăbit, agitat și agresiv

Individul contemporan are mereu agenda plină. El face liste peste liste și își programează ziua, luna, anul și vacanțele. Ca salariat, se simte în competiție cu ceilalți. Ca pieton se simte în pericol când traversează strada. Ca șofer, poate reacționa ca o fiară ce-și apără teritoriul, depășește, claxonează și insultă. Hipnotizat de „mulțimea psihologică”, prin natura ei invizibilă,

dar impulsivă și irascibilă, individul agitat se simte ca „un fir de nisip, într-o dună de nisip, pe care vântul îl spulberă în toate direcțiile”. În fața computerului, la adăpostul anonimatului, ca postac, el poate fi amenințător, vulgar și violent.

Individul contemporan este obosit

Anchete recente spun că generația activă de astăzi muncește mai mult decât generația părinților, are mai puțin timp pentru lectură, teatru și muzee. Timpul petrecut în familie se diminuează, iar timpul pentru somn se micșorează. Somnul pare să fie ieșirea din timpul rentabil, în care trebuie să faci mai mult într-un interval mai redus. Individul contemporan este mereu „în căutarea timpului pierdut”, dar nu acel timp interior, acel timp al memoriei despre care vorbea Proust. Timpul pierdut este timpul care nu produce bani.

Singur, dar nu solitar

În metro și pe stradă, el vorbește la telefon și pare absent din spațiul fizic în care se află. Cum orarul familiei este decalat, el mănâncă adesea singur în fața unui scaun gol. Multă vreme tabu, masa în solitar câștigă teren. Iar când este acompaniat, individul contemporan pianotează tot timpul pe telefonul mobil, s-a învățat să se extragă din locul în care se afla fizic. În limba lui Bill Gates, asta se cheamă „phubbing” (ignorare).

Autonom, dar bransat

În anul 2015 numărul de călători care și-au făcut vacanțele singuri s-a dublat față de 2012. Individul contemporan încearcă experiența unui „ego-trip”, nu ca o experiență de solitar, ci de „individ conectat”. Oriunde călătorește singur, el este bransat

► Individul contemporan are mereu agenda plină. El face liste peste liste și își programează ziua, luna, anul și vacanțele.

pe rețelele sociale și rămâne în contact și cu cei apropiați, și cu „comunitatea de voiajori”. Cu ajutorul unor aplicații pe rețelele sociale (Backpackr, Tripr), el își poate găsi un tovarăș de drum pentru a planifica să facă împreună o parte din traseu. Turistul plecat singur, nu își petrece timpul cu populațiile locale, ci cu alți turiști întâlniți în drum. El face de fapt parte dintr-o comunitate de turiști. Poți să călătorești singur și să îți faci mereu alți prieteni de drum. Puțini sunt cei care se instalează pentru o vreme într-o comunitate locală ca să descopere o nouă cultură. În cartea „Cum să voiajezi singură când ești mică, blondă și aventuroasă”, botanista Katia Astafieff mărturisește că este vorba de un pariu feminist: „Când am anunțat că plec singură câteva săptămâni în America latină, toată lumea halucina în jurul meu, de parcă plecam în Siria. Și asta pentru că sunt o fată. Dar problema securității în călătorie se pune și pentru băieți, doar că lor nu le spune nimeni că sunt bolnavi dacă pleacă singuri. Să călătorești înseamnă libertate. Și libertatea nu are sex. Poți să călătorești singură și să îți faci mereu alți prieteni de drum”.

Obsedat de aparență

Individul contemporan își poate transforma corpul într-un adevărat șantier în care își prelucrează pielea (piercing, tatuaje), părul (vopsit în culori schimbătoare), și mușchii (ședințe de gimnastică). El recurge uneori la chirurgie estetică pentru a întreține aparența tinereții, iar obsesia acestuia nu mai este un atribut rezervat femeilor.

La modă, dar și în uniformă

În ciuda diversității hainelor, îmbrăcămintea unisex s-a generalizat. Chiar dacă vorbim de gustul personal, moda se conformează spiritului epocii și asta se vede în îmbrăcăminte, machiaj și accesorii. Sigur că moda este și un indice de apartenență la o anumită categorie socială, dar nu întâmplător multinaționale ca Zara și H&M, imitând marii creatori, au produs în serie haine la modă, devenind astfel mastodonții societății de consum.

Dacă vrem să-l întâlnim pe „individul contemporan”, e destul să mergem la sfârșitul săptămânii într-un magazin Ikea sau la cafenelele din noile mall-uri. Politicos, absent, îmbrăcat unisex și bransat la telefonul lui mobil, el dă semne de nerăbdare, de grabă și de oboseală, mai ales odată ajuns la casă. ■

Claude Monet, *Doi pescari* (1882)

Limitarea răului

ANDREI MARGA

În „Etica”, Aristotel s-a întrebat „cum ajunge omul să trăiască o viață bună?”. Răspunsul: persoana trebuie să întrunească patru condiții – să aibă poziție respectată în polis, să aibă prieteni, să dispună de bunăstare pentru a putea reflecta și să fie sănătoasă. Epicur considera că bucuria cea mai mare se atinge atunci când durerile sunt date la o parte.

Cultura, cum se știe, le indică oamenilor posibilități de a se bucura de viață. Economia, politica, etica, arta au la origini acest scop, iar filosofia arată cum se ajunge la „viața bună” în condițiile lumii.

Sunt însă cultura și obiectivările ei totul în viață? Susan Neiman („Evil in Modern Thought. An Alternative History of Philosophy” [„Răul în gândirea modernă. O istorie alternativă a filosofiei”], Princeton University Press, 2002) a pus întrebarea insolită dacă nu cumva ar trebui să vedem nu numai fața culturii care vrea să indice calea binelui, ci și o altă față, cea a confruntării cu răul. Prin cultură, de fapt, ocultăm răul, pe care suntem nevoiți să-l înfruntăm. Autoarea consideră că „întrebările cu privire la rău formează puntea de legătură între întrebările cu privire la sens, pe care orice om care gândește și le pune cândva în viață, și textele canonice ale filosofiei”. În alte cuvinte, filosofia se cuvine citită ca răspuns la probleme nu neapărat explicitate, căci la sens se ajunge după ce sesizăm răul și căutăm să-l înfrângem.

Răul este o temă străveche a teologiei. „Vechiul Testament” și „Noul Testament” privesc răul din perspectiva luării sub control a surselor sale. Teodiceea, cel puțin de la Iov încoace, a privit însă altfel. Ea a fost elaborată pentru a explica de ce răul subzistă în lume, Dumnezeu fiind omniscient, iubitor de oameni și atotputernic.

Dar chiar această disciplină a trebuit să-și lărgească orizontul. Devastatorul cutremur de la Lisabona din 1755 a arătat că lumea dată nu este cea mai bună dintre cele posibile, Primul Război Mondial a infirmat speranța că iluminismul rezolvă problemele, Auschwitz-ul a ruinat

credița că oamenii iau ca limită a acțiunilor viața altor oameni, 11 Septembrie 2001 a descurajat optica după care istoria duce mereu înainte. Așa stând lucrurile, răul nu mai rămâne în cadrul teodiceii. El are altă anvergură și intră în tematizarea filosofiei.

Numai atât? Astăzi – grație dezvoltărilor din medicină, din științe, filosofie și teologie – se pot prinde în arcul tematizării mai multe dintre cele ce se împotrivesc vieții umane.

Care sunt, de fapt, piedicile „vieții bune”? Nemijlocit întâlnim suferința, boala și moartea ca fenomene cu care viața se confruntă. Întâlnim oameni care refuză să-l ajute pe cel în necaz, care îl desconsideră și umilesc pe altul, îl bruschează și defăimează. Întâlnim aservirea semenilor, exploatarea, înfometarea, privarea de drepturi, încarcerarea abuzivă, asuprirea lor. Astăzi, filosofia demnă de nume își asumă întregă această paletă. Mă opresc în articolul de față la prima categorie de piedici ale vieții – anume la suferință, boală și moarte. Cum le facem față mai din adâncime? În sprijin vin dezvoltări din medicină. Johannes Huber („Länger leben. Medizinische Perspektiven und ihre Bedeutung für Gesellschaft” [„A trăi mai mult. Perspective medicale și importanța lor pentru societate”], în Konrad Paul Liessmann, Hrsg., „Ruhm, Tod und Unsterblichkeit. Über den Umgang mit der Endlichkeit” [„Prestigiu, moarte și nemurire. Despre abordarea finitudinii”], Zsolnay, Wien, 2004), pune problemele medicinei în perspectiva mai largă a eliminării durerii, îndepărtării bolii, în cadrul „prevenirii îmbătrânirii (»Altersprävention«)”. El spune că se poate lucra cu încredere în acest cadru, iar previziunea sa este optimistă: „Medicina pregătește multe... este vorba înainte de toate nu de prelungirea vieții, este vorba, pentru a ne exprima în jargonul medicinei, de a crea condițiile ca un «bios theoreticos», în sens aristotelic, să fie posibil” (p. 247).

Viața omului nu poate trece orice graniță. 120 de ani este perspectiva teoretic posibilă, dincolo de care începe utopia. Argumentul este că pentru orice corp viu este nevoie de prestații care presupun procese biochimice. Fenomenul termolabilității are corespondent în organismul uman, încât, general vorbind, numai dacă s-ar încălca legile termodinamicii actuale se va putea trece orice graniță. S-ar putea imagina, desigur, scăderea temperaturii proceselor sub 37 de grade C, care este temperatura medie a corpului, pentru a

► Cultura, cum se știe, le indică oamenilor posibilități de a se bucura de viață. Economia, politica, etica, arta au la origini acest scop, iar filosofia arată cum se ajunge la „viața bună” în condițiile lumii.

reduce termolabilitatea, dar această reducere ar împiedica alte procese biochimice hotărâtoare.

Prin unificarea procesării datelor cu cercetarea biomedicală a genomului „se deschide însă o lume complet nouă” (p. 251). Se vor putea prelucra părți extrem de mici ale genelor pentru a preveni boli (Alzheimer) sau chiar îmbătrânirea. Se va putea lucra la cartografierea creierului („mapping of the brain”) și la observarea unor mutații utilizabile în medicină. Renumitul director al clinicii de ginecologie endocrinologică și tratarea sterilității de la AKH Viena spune că descifrarea codului genetic este doar o față a medaliei. A doua, pe care el o cultivă, este epigenetica, adică studiul creșterii copilului. Se constată că, pe măsură ce femeile au condiții mai bune de viață, sarcina este supraviețuită, copii sunt mai bine echipați și au o altă creștere. Datele permit concluzia că există un „cod epigenetic” asupra căruia se poate acționa și că „homo sapiens” este dependent de el. Potrivit lui Huber, „nu doar în cromozomi rezidă informația genetică («Erbinformation»), ci și în împachetarea cromozomilor” (p. 254). Faptul are consecințe, încât pentru „prevenirea îmbătrânirii” trebuie acționat nu doar asupra genelor, ci și asupra „împachetării (»Verpackung des DNA«)” lor. Omul nu îmbătrânește precum un automobil, care a rulat mult.... Omul îmbătrânește prin acea cutie („Schachtel”) în care se află genele. Iar dacă ne reușește să facem din această cutie o nouă cutie, atunci am înfrânt mai mult sau mai puțin procesul de îmbătrânire” (p. 255). Suntem expuși mediului înconjurător, dar acțiunea acestuia este mijlocită de „epigenetică, care este hotărâtoare” (p. 256). Procedeele de „inducere a celulelor stem” pot complementa epigenetica.

O primă concluzie este la îndemână. În istorie, vârsta medie a populației a crescut, lent, dar continuu. Genetica, epigenetica, aplicarea informaticii fac posibilă acum reactualizarea vederilor lui Aristotel și Epicur despre viața omului. ■

Claude Monet, *Câmp cu maci la Giverny* (1885)

Noua poezie nouă Dincolo de „douămiism”

Dosar coordonat de Alex Ciorogar

Postmodernismul românesc a fost receptat, nu o dată, drept o paradigmă importată oarecum bovaric în lipsa unei reale postmodernități. Reprezentanții milenarismului poetic (fie că vorbim de neoexpresionism, fie că ne referim la filiera autobiografic-fracturistă ori la cea vizionaristă) s-au concentrat – dincolo de prezența lor pe anumite platforme literare internautice – asupra temelor „realului” fără a valorifica însă, cu foarte puține excepții, apariția noilor dimensiuni ori contexte, să zicem, digitale (cu toate că problematizarea impactului lor datează, teoretic vorbind, încă de la începutul anilor 1990 – vezi, de pildă, textele lui Ion Manolescu). În schimb, tinerii scriitori debutați după 2010 se remarcă prin impunerea unor formule și problematici aflate în relativă concordanță cu trăsăturile extremei-contemporaneității (direcțiile postumane, influența mediilor electronice, consecințele globalizării sau ale capitalismului cognitiv și altele). Conținând două texte teoretice și o anchetă, dosarul revistei „Cultura” cartografiază tocmai noile discursuri poetice românești de după fenomenul 2000. Miza acestui demers este de a provoca nu un bilanț propriu-zis, ci, mai curând, de a investiga condițiile și modurile de existență a unei posibile grupări literare „post-douămiiste” care se îndepărtează, în egală măsură, atât de logica manifestelor așa-zis avangardiste, cât și de ideea generației literare.

ALEX CIOROGAR

Aș vrea să indic, pe cât posibil, câteva din cele mai relevante trăsături ale poeticilor actuale, astfel că, în încercarea de a cartografia formulele și tematicile noilor discursuri, voi apela – și asta tocmai pentru a evita conceptul de generație literară – la un alt tip de demonstrație ce vizează, mai curând, examinarea modalităților în care un concept anume reușește să surprindă atmosfera estetică specifică unui moment de după postmodernitate. În completarea observațiilor pe care le voi face în continuare, am preluat

Câteva reflecții pe marginea metamodernismului

câteva din comentariile pe care le-am semnat, în ultimii 3 ani, pe marginea câtorva cărți de poezie care mi s-au părut a fi relevante.

Revenind, metamodernismul pare a constitui, la nivel internațional, una dintre cele mai discutate și discutabile teorii apărute în zorii noului mileniu. Se vorbește tot mai mult despre existența a cel puțin trei tipuri diferite de reacții la postmodernitate. Prima constă, destul de previzibil, în revalorificarea categoriilor estetice premoderne. Cea de-a doua are în vedere, în schimb, o depășire cu orice preț a postmodernismului, pe când ultima – despre care voi discuta în continuare – reprezintă o soluție oarecum împăciuitoare. Rețin, pentru moment, doar faptul

că formele poetice recente mizează, de pildă, pe construcția unor alte tipuri de semnificație fondate, ca să zicem așa, pe principiul sincerității ori al întâietății afectelor, fără a renunța însă – și asta e esențial – la câștigurile postmodernismului ludico-ironic. Nu e vorba, așadar, de o întoarcere, cum bine arată Luke Turner (într-un mic eseu intitulat „Metamodernism: A Brief Introduction” [„Metamodernism: scurtă introducere”], apărut la începutul lui 2015 pe site-ul www.metamodernism.com), la pozițiile ideologic-naive ale modernității, ci, mai degrabă, de o inteligentă dramatizare a oscilațiilor continue dintre modernism (în sensul larg al termenului) și postmodernism ori, mai simplu, dintre entuziasm,

DOSARELE REVISTEI CULTURA

Noua poezie nouă. Dincolo de „douămiism”

pe de o parte, și ironie, pe de alta: „a kind of informed naivety, a pragmatic idealism, a moderate fanaticism, oscillating between sincerity and irony, deconstruction and construction, apathy and affect” [„un soi de naivitate avizată, un idealism pragmatic, un fanatism moderat, oscilând între sinceritate și ironie, deconstrucție și construcție, apatie și afect”]. Cei care au definit însă pentru prima dată conceptul (așa cum îl utilizez aici – vezi articolul „Notes on metamodernism” [„Note despre metamodernism”] din „Journal of Aesthetics & Culture”, vol. 2, 2010, pp. 1-14) – Timotheus Velmeulen și Robin van den Akker – subliniază încă și mai ferm importanța glisărilor „between a typically modern commitment and a markedly postmodern detachment” [„dintre un angajament tipic modern și o detașare marcat postmodernă”]. Una peste alta, nu e greu de observat că metamodernismul reprezintă, deocamdată, cea mai adecvată metaforă critică pe care o putem întrebuința în vederea descrierii unei noi sensibilități culturale, cu toate că nu puține sunt propunerile alternative: hipermodernismul (Gilles Lipovetsky), digimodernismul (Alan Kirby), automodernismul (Robert Samuels), altermodernismul (Nicholas Bourriaud), cosmodernismul (Christian Moraru), transmodernismul (Enrique Dussel, Paul Gilroy) și, la modul foarte general, post-postmodernismul (Jeffrey Nealon și alții).

Observația e valabilă și pe teren autohton. Literatura ultimilor aproximativ 20 de ani se definește fie împotriva, fie în prelungirea, dar mereu în raport cu practicile poetice ale optzeciștilor postmoderni. Culmea e că și conceptele vehiculate de critică sunt aceleași pe care Mircea Cărtărescu le consolidase în teza sa doctorală: textualism, biografism, neoexpresionism și minimalism. În procesul caracterizării cât mai exacte a morfologiei poetice actuale, argumentul meu se bazează, între altele, și pe nevoia introducerii în însuși cadrul ideii de autenticitate ori tranzitivitate a distincției dintre cel puțin două modalități diferite de conceptualizare/realizare ale acesteia. Așadar, cred că ar fi util să vorbim, pe de o parte, despre un tip de tranzitivitate „post-cărtăresciană” (mă gândesc nu doar la formele diluate de epigonism, dacă vreți, ci și la cele câteva dialoguri culturale productive apărute pe parcursul anilor '90), dar și despre o formă de autenticitate „anti-cărtăresciană” (răbufnirile generației 2000 și, în special, ale anarhiștilor fracturiști), pe de alta. Merită apoi remarcată existența unui al treilea soi de tranzitivitate care tinde a traversa discursuri sau mișcări și mă refer, desigur, la acel „grad zero” al scriiturii. În opoziție însă cu toate aceste eforturi de transparentizare se află noile stilistici baroc-parnasiene, tendința fiind aici de opacizare. Aduag imediat:

►► Problematizarea impactului tehnologiilor informaționale asupra – *horribile dictu* – condiției umane, e concurată doar de modalitățile prin intermediul cărora mecanismele digitale au început să ocupe un loc central în cadrul elaborării unor noi tactici retorice.

desprinderea (dacă există, într-adevăr, așa ceva) nu e implementată în termenii unei rupturi. Ea nu urmărește, așadar, o logică a stângii. Ba chiar dimpotrivă, responsabilitatea formelor ori angajarea socială, mai ales în ce privește raportul cu celelalte generații, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire.

Declarația conform căreia poezia nouă și reprezentanții cei mai de seamă ai acesteia se întorc, ca să apelez la câteva locuri comune, către acel tip de poezie pe care Hugo Friedrich o caracterizase drept o „lirică” a intelectualității și a austerității formelor sau, dacă vreți, la acea filieră pe care Marcel Raymond o identificase ca aparținând artiștilor este infinit mai adevărată decât oricare altă încercare de instrumentalizare a modificărilor în termeni belicoși. Dacă Bogdan-Alexandru Stănescu proiectase lupta intergenerațională în termeni psihanalitici, putem spune, fără teama de a greși, că tinerii poeți de azi par să se fi detașat complet de intrigile complexelor freudiene. Fără să se-ntoarcă împotriva practicilor postmoderne, tinerii poeți debutați după consolidarea principalelor nume și direcții ale generației 2000 au fost martorii unor conflicte intergeneraționale (aproape) sterile, motiv pentru care, fără a juca până la capăt cartea ironiei distructive, aceștia aleg, cu bună știință, să refolosească în avantajul lor o parte a convențiilor literare dinamitate nu cu mult timp înainte de anarhiștii fracturiști; ei obțin, în consecință, efecte poetice admirabile, fiind pe deplin conștienți că nici măcar clișeele nu trebuie ignorate, ci mai curând curtate.

Dincolo de meritul de a fi compus un inventar al sensibilității actual-digitale, textele lor – haotice, sofisticate, emoționante – se remarcă prin aceea că ne oferă nu doar un fascinant spectacol al prețiozității, ci și o subtilă tactică recuperatoare (coagularea unor tradiții, adică, dintre cele mai divergente). Deosebit de caracteristic este, în acest sens, modul în care, problematizând fragilitatea/instabilitatea noilor condiții social-tehnologice, ei reușesc să valorifice tocmai relativismul, dar și rezervele de productivitate ale unor diverse formule retorice. Dinamica și formele literaturii „extrem-contemporane” ar putea fi explicate, pe scurt, drept rezultatele conflictului și ale tensiunilor dintre tradiție și noua cultură digitală. Poezia actuală a reușit însă să integreze mecanismele ce păreau să-i prevestească moartea. Spațiul cărții a devenit unul privilegiat tocmai datorită faptului că interferențele dintre codurile digitale și urmele expresiei scripturale pot fi – în limitele paginii – constant negociate. Ceea ce duce ușor la concluzia că gestul literar e încă capabil de reinscripționarea lumii virtuale în/prin tocmai materialitatea corpului creator. Nu e deloc riscant să vorbim, așadar, de trecerea de la o serie de poeți *hard* la altele mai *soft*. La fel de evident e,

pentru cei care au urmărit cu atenție poezia ultimului deceniu, că importanța pe care o avusese înregistrarea nemediată a experienței (în textele douămiștilor) e abandonată acum în favoarea construcției unor mici universuri discursive. Trecerea de la așa-numita critică socială la desocializarea imaginativă a noilor poeți e, în acest sens, suficient de grăitoare. Noul trend academicist (ce ar trebui înțeles în sensul configurării unui retroalexandrinism) e marcat, printre altele, de revalorificarea formelor fixe, dar și de preferința pentru o oarecare artificialitate hiperconștientă.

Subliniez convingerea conform căreia, atât din punct de vedere tematic, cât și din punct de vedere stilistic, valoarea textelor tinerilor poeți de azi reprezintă o garanție suficientă privind posibilitatea schițării unui nou portret de grup. Mizând, reamintesc, pe depersonalizarea discursului, altoită, destul de bizar, cu externalizarea retorică a sentimentalismului, dar și pe exhibarea hipersensibilității trecută prin diverse filtre ale distanțării autoironice, paradoxurile sunt completate de înregistrarea efectelor transgresivității granițelor dintre genuri, discipline și mijloace media. O achiziție recentă o reprezintă raportul complet naturalizat pe care poezia îl subîntinde azi atât cu modelele canonice, cât și cu cele marginale. Într-o literatură fără frontiere, poezia nu se mai raportează, cum o făcea până nu demult, (doar) la un alt text literar, ci și la un serial TV, un joc video sau, de cele mai multe ori, la cele mai întunecate colțuri ale industriei muzicale. După zgomotul manifestelor milenariste, juniorii fac un pas în spate, punând o barieră între ei și noile tipuri de expresivitate (fie că e vorba de ecranul dispozitivelor electronice, fie că e vorba, pur și simplu, de o distanță autoironică). Pline de interes rămân, așadar, și considerațiile privind natura rizomică a noilor producții poetice. Marotele antiliterare (posttragicul, postironicul) și predispozițiile estetice ale culturii electronice (globalizarea, fluidizarea, pluridimensionalitatea) completează acest profil în care remarcabile devin următoarele câteva transferuri: trecerea de la transcrierea directă a biografismului la explorarea imaginativă a afectelor și a cognițiilor; de la anarhismul neoavangardist la tehnologismul reflexiv; de la minimalismul autenticist la exhibarea hauntologică a plenitudinii excesive; de la neoexpresionismul visceral la empirismul fabulatoriu și, nu în ultimul rând, de la construcțiile vizionare la bovarismele exotice.

Într-o epocă a globalizării digitale, transformarea poezilor (departe de a se mai autodefini drept simpli scriitori, aceștia tind sau își doresc a fi, mai mult ca oricând, orice altceva: gameri, hackeri, DJs, curatori, bricoleuri sau, de ce nu, adevărați antreprenori) și a poeziei sub influența tehnologiilor

O generație postumanistă?

PAUL CERNAT

digitale e mai mult decât inevitabilă. Problematizarea impactului tehnologiilor informaționale asupra – *horribile dictu* – condiției umane, e concurată doar de modalitățile prin intermediul cărora mecanismele digitale au început să ocupe un loc central în cadrul elaborării unor noi tactici retorice. Limbajul devine, bunăoară, o simplă extensie tehnologică (vorbeam, într-o cronică la „Instalația” lui Alex Văsieș, despre trecerea de la tehnici la tehnologii literare), iar sensibilitatea nu mai apare altfel decât intens hibridizată (vezi, de pildă, textul pe care l-am semnat despre „Dialectica urșilor”, ultimul volum marca Radu Nițescu). Nu mai puțin inovatoare și fecunde s-au dovedit a fi interogațiile adresate iluziei identitare. Spectralizarea identității subiectului poetic și transferul acesteia în spațiile interstițiale dintre biologie și tehnologie au prilejuit nașterea unei auctorialități neuronale în care individul rămâne un simplu nod într-o rețea de comunicare aflată dincolo de genuri, regnuri ori specii: ilustrativ e, în acest sens, proiectul „Nada”, unde Andrei Dósa confecționase câteva exemple magistrale de hiperrealitate. Dincolo de faptul că un poet neoromantic precum Ștefan Baghiu se dovedește mai abil în recuperarea unor sugestii ale inefabilului decât ceilalți colegi ai lui, dincolo de faptul că putem identifica atât încercări circumspect-conservatoare (estetica noului Est la Matei Hutopila), cât și proiecte ceva mai îndrăznețe (epopeea eroi-comică a acestui Cărtărescu-bufon care este Florentin Popa), capital rămâne, totuși, faptul că experimentele unui Vlad Drăgoi, dacă vreți, pot fi oricând asociate unei mișcări generice intitulate noua sinceritate („The New Sincerity” – una dintre direcțiile aflate sub cupola largă a metamodernismului).

Un ultim aspect trebuie punctat. Chiar și atunci când nu e conceptuală (Sebastian Big, Dmitri Miticov), postumană (Gabi Eftimie, Vasile Mihalache, val chimic) ori avangardistă (în înțelesul foarte larg al termenului – Alex Cosmescu, Vlad Moldovan), poezia contemporană pare a fi supusă unei serii întregi de constrângeri dezvoltate în raport cu moștenirea romantică ori cu însăși ideea de expresivitate – o serie de gesturi stilistice, retorice și etice pe care versificatorul autoreflexiv de azi se vede nevoit a le ocoli, o listă neagră pe care Gillian White o numise, extrem de sugestiv, „lyric shame” [„pudoare lirică”] (sau, cum spune într-alt loc, „the poetics of embarrassment” [„poetica rușinii”). Deși termenul e, într-adevăr, riscant, așa zice că noua ontologie nu ține nici de un registru al realului, nici de unul al imaginărilor, ci, așa cum ne-am obișnuit deja, de unul virtual. Prin tematizarea convențiilor subiectului liric, poezia își pune sub semnul întrebării propria contribuție la instaurarea vechii paradigme culturale, precum și posibilitatea unor viitoare reconfigurări. ■

Dacă în legătură cu condițiile social-politice și economice ale afirmării generației '80 s-a vehiculat ideea unui „postmodernism fără postmodernitate” (Mircea Martin), în legătură cu așa-numita generație (sau promoție) douămiistă s-a vorbit, în ultima vreme, de o „postmodernitate fără postmodernism”. Ambele formule sunt deopotrivă valide și susceptibile de nuanțări importante. Mai întâi, în România finalului de regim comunist pătrunsese din plin, pe căi mai mult sau mai puțin informale, stilul de viață și cultura specifică societăților occidentale deja intrate în postindustrialism și consumerism. De cealaltă parte, literatura, mai ales poezia celor mai recente promoții, se înscrie, fie că ne place s-o recunoaștem sau nu, într-o paradigmă care i-a avut ca placă turnantă pe optzeciști. Putem vedea în emergența literaturii și culturii noastre tinere din deceniul nouă al secolului trecut o asimilare specifică – importată, într-adevăr, cu destul bovarism – a, cu un termen al lui John Naisbit, megatendințelor Occidentului postbelic. La limită, a globalizării modelului american postmodern, filtrat prin așa-numita *french theory* poststructuralistă. Cât a fost subversiune livrescă și cât a fost neoautenticism biografist în această fostă nouă literatură ține, pe de o parte, de datele umanismului tradițional sau modern, puternic literaturocentric, în care fuseseră formați reprezentanții săi din România, și, pe de altă parte, de experiențele formative definitorii ale generației în speță: o copilărie și adolescență impregnate de spiritul liberalizării poststaliniste, cu reoccidentalizarea culturală aferentă, dar și cu primul impact major al culturii pop, de tip *flower-power*; și o tinerețe romantic-cenaclistă traumatizată, după absolvirea facultății, de închiderea ultranaționalistă a regimului, de prăbușirea socio-economică generalizată, de marginalizarea literară și de fenomenul navetismului, cu tot ce a implicat el. Așa-numitul nouăzecism din prima parte a deceniului următor diferă de optzecismul propriu-zis mai ales prin cenaclurile frecventate de membrii săi – Universitas în loc de Cenaclul de Luni – și prin datele specifice ale debuturilor editoriale, de regulă amânate postdecembrist: un optzecism postapocaliptic, mult mai dezinhbat formal și tematic prin eliberarea de cenzură. Iar generația 2000 ține de cu totul alte date socio-culturale. Douămiștii s-au format într-o postmodernitate cu mai multe viteze, cu o copilărie petrecută în comunismul terminal (și devenită pentru unii din ei subiect de ego-ficțiuni autobiografice), cu o adolescență marcată de „tranziția postcomunistă”

► Problema raporturilor cu postmodernismul, încă prezentă la douămiști, nici măcar nu se mai pune. A raporturilor cu postumanul și cu postumanismul însă da, mai mult ca oricând. Avem de-a face, așadar, tot cu o generație „post-”.

și cu o afirmare editorială în preajma „integrării euroatlantice”. Dar nu vreau să intru prea mult în detalii sociologice.

Ceea ce vine „după” generația 2000, ridică, înainte de orice, o problemă taxonomică. A periodiza literatura acestor promoții după criteriul generaționist decenal din mileniul trecut, reformulat de regretatul Laurențiu Ulici și de alții pe modelul planurilor cincinale din comunism, a devenit de acum ridicol: cum ar suna, de exemplu, „scriitori douămiizești” sau „douămiidouăzeciști”? Îngrozitor, desigur. Și, mai ales, inoperant. Avem de-a face, apoi, cu o generație (promoție) ai cărei membri n-au mai prins nici măcar în copilărie regimul comunist. Sunt, biologic vorbind, copiii generației optzeciste (optzeciste într-un sens foarte larg, nu doar strict literar). Și, într-un sens, copiii globalizării. Copilăria lor este definită de mutațiile anilor '90, adolescența – de speranțele și entuziasmele integrării în Uniunea Europeană, iar maturizarea – de criza economico-socială de după 2010, cu efectele ei succesive și noile fenomene civice. Literar și cultural, au fost catalogați, disprețuitor sau nu, drept „prezentești” de mulți comentatori din generațiile mai vârstnice. Sunt, în orice caz, mult mai puțin legați de tradiție decât optzeciștii – al căror raport „intertextual” cu istoria literară era strâns – și chiar decât douămiștii, atașați și ei în scrisul lor de o istorie mai mult sau mai puțin recentă. De aici decurg, desigur, riscuri importante. Un termen generațional adecvat pentru a-i descrie și situa mi se pare a fi, în acest moment, acela de „generație postumanistă”. Ca dominantă, modelele lor trebuie căutate mult mai puțin pe verticală (în tradiția culturală autohtonă sau umanist-europeană) decât pe orizontală (scriitori, artiști și teoreticieni contemporani de pretutindeni). Probabil, singura relație vie cu predecesorii lor autohtoni este cea cu optzeciștii din care, în bună măsură, provin. Cu generațiile mai vechi, tinerii în cauză nu par să mai aibă un limbaj comun, coduri și valori comune. Influența *new media* și *social media* este cea mai puternică în cazul lor – au crescut cu ele, fără nevroze de adaptare, și, dintre generațiile active, sunt cel mai bine conectați la noua cultură digitală, ludică, *hi tech* și în rețea. Oricum, spre deosebire de optzeciști și nouăzeciști, raporturile lor cu globalizarea, consumerismul, capitalismul global și noile tehnologii nu (mai) sunt deloc bovarice. Sunt, dimpotrivă, cât se poate de firesc „naturalizate”. Iar problema raporturilor cu postmodernismul, încă prezentă la douămiști, nici măcar nu se mai pune. A raporturilor cu postumanul și cu postumanismul însă da, mai mult ca oricând. Avem

Noua poezie nouă. Dincolo de „douămiism”

de-a face, așadar, tot cu o generație „post”. Ce impact au asupra scrisului lor toate aceste date, să le spunem, biografico-socio-culturale, rămâne încă de văzut și de evaluat. Mai ales că datele istoriei înseși se schimbă într-un mod rapid și dramatic, iar cei care, în anii '90, au pariat, împreună cu Fukuyama, pe împlinirea hegelianului „sfârșit al Istoriei” au fost siliți să recunoască faptul că s-au înșelat. Trăim azi efectele perverse ale globalizării (unii spun că se prefigurează chiar un revers al ei), și ne e foarte dificil să anticipăm, în acest moment, viitorul impact al acestor fenomene în plan artistic (o recuperare, în alt plan, a maximalismului istoric și a valorilor „tari”? o reformulare a spiritului de comunitate, a identităților în genere? vom vedea). Cu excepția poeziei, proza și critica literară cele mai tinere din România de azi nu ne oferă deocamdată nici perspectiva necesară, nici eșantioanele reprezentative aferente, astfel încât orice caracterizări peremptorii trebuie luate cu destulă precauție. Sigur că au apărut, apar tot timpul, destui prozatori interesanți și cu potențial (M. Dușescu, Tudor Ganea, Flavius Ardelean, Lavinia Braniște – cu toții, deja, oameni de peste 30 de ani), iar în critica literară s-au ilustrat deja câteva nume promițătoare – unele chiar la „Cultura”, care a susținut de altfel, în ultimul deceniu, și impunerea multor critici din generația 2000.

Ca de obicei însă, teritoriul literar pe care putem lua cel mai bine „pulsul” noilor mentalități și sensibilități generaționale rămâne poezia. Aici se află, de departe, eșantionul cel mai bine reprezentat numeric și mai relevant. Nemaocupându-mă, în ultima vreme, prea mult cu comentarea critică a cărților din domeniu, deși am urmărit relativ constant producția celei mai noi promoții, mă voi feri să dau acum liste și nume, pentru a nu comite nedreptăți flagrante. Ceea ce pot să observ totuși, la un nivel foarte general, este apariția unui nou romantism *basic*, visceral și cosmopolit, în care biograficul cel mai acut se asociază cu o dimensiune intens fantasmatică, pe linie distopică și psycho, iar lumea virtuală și tehnologică, absorbită prin toți porii, se combină adesea cu o lume eco-naturistă. Nu modelele retorice ale poeziei s-au schimbat în raport cu cele impuse de modelul american al postmodernilor noștri, deși ele sunt mult extinse și adaptate, cât mai ales sensibilitatea și formele sensibilității. Nu am sesizat apariția unor poeți reprezentativi, care pot să spargă plafonul unei epoci și să o definească la cote înalte – am citit însă destui poeți cu potențial și e posibil ca în viitorul apropiat percepția mea să fie mult modificată.

Un lucru mi se pare din ce în ce mai evident: postumanistă sau nu, noua promoție crește și merită urmărită cu atenție. Vorba unui tânăr poet de mai demult: „Simți cum distinct, în adânc/ Stropi de lumină se strâng” ■

Anchetă

1. Prin intermediul/intermedierea unor cenacluri („Institutul Blecher”, „Zona nouă”), reviste („Poesis Internațional”, „Zona nouă”), edituri (Casa de Editură „Max Blecher”, Editura „Charmides”), pe care le-ați instituit sau de care ați fost sau sunteți apropiați, ați contribuit, într-o măsură mai mult decât semnificativă, la configurarea și promovarea

RADU VANCU

1. Da, cred că tinerii poeți debutați după 2010 (adică după constituirea a ceea ce putem numi „douămiismul poetic”) sunt suficient de net diferiți de antecesori lor pentru a putea fi considerați o nouă promoție. De fapt, cred că deosebirea dintre ei și antecesori nu e una doar de poetică, ci chiar de paradigmă de cunoaștere; e vorba de un mod complet diferit de a fi în lume. Mentația lor nu mai funcționează ca un producător de texte, subconștientul lor nu mai e organizat ca un limbaj, ca să reiau formula celebră a lui Lacan; întrucât ei sunt primele produse integrale ale Evului Media, mentația lor coagulează în imagini, pe care le asociază după logica stranie și hipnotică a videoclipurilor, iar nu ca pe brațe ale unor arbori textuali. Dacă noi veneam din galaxia Gutenberg, ei vin din galaxia Zuckerberg (Facebook-ul fiind un enorm agregator de imagini și de fulgurante videouri).

Iată de ce textele lor sunt atât de izomorfe cu videoclipurile; nu e vorba doar de inserția de referințe muzicale în text (asta o făcea deja, cu 30 de ani înaintea lor, Mircea Cărtărescu), ci de faptul că textele lor funcționează izomorf cu videoclipurile, prin concatenări de imagini după o logică onirică, halucinantă, desprinsă de orice algoritm logic al construcției de text. Textele lor nici nu sunt texte, de fapt, în înțelesul atât de intens teoretizat în optzecism al conceptului; ci sunt videouri, polipieri de imagini, traduceri ale unei lumi imaginale în texte imaginale. Abia odată cu ele „vremea poemului înalt, amețitor a trecut”, cum clama Mariana Marin; ele nu mai sunt texte verticale, vizând profunzimea, ci texte orizontale, rizomate, vorba lui Deleuze, în care imaginile proliferază una dintr-alta în ramificații anamorfotice și halucinante, fără să încerce să coaguleze vreun sens profund, ci o metaimagine superficială și hipnotică – precum dreptunghiul unui laptop pe care rulează un videoclip, să zicem.

Cum spuneam, nu e o diferență de poetică aici – ci una care ține de însăși inserția în lume a celui care scrie. Noi eram ultima generație de hominizi a căror mentație se

unor tineri autori (poete/poeți) foarte bine primiți atât de publicul cititor, cât și de specialiști. Pretextul e suficient pentru a ridica câteva întrebări: Credeți în conturarea unei noi promoții poetice? Care ar fi, la o descriere succintă, trăsăturile ei specifice?

2. Importantă se dovedește a fi, în aceste condiții, constituirea unui nou clasament literar, motiv pentru care vă propunem realizarea unui top al celor mai valoroși scriitori debutați, cum ziceam, după 2010 (maximum 5). Justificați-vă, pe scurt, alegerea. (A.C.)

► Cred că deosebirea dintre ei și antecesori nu e una doar de poetică, ci chiar de paradigmă de cunoaștere; e vorba de un mod complet diferit de a fi în lume. Mentația lor nu mai funcționează ca un producător de texte, subconștientul lor nu mai e organizat ca un limbaj, ca să reiau formula celebră a lui Lacan; întrucât ei sunt primele produse integrale ale Evului Media.

desfășura înăuntrul Textului; ei sunt prima generație de hominizi a căror mentație funcționează ca Imagine. (Exagerez, firește – și noi suntem permeați de Imagine, și ei de Text. Dar cred că nu greșesc atunci când stabilesc predominanțele.) Ei sunt prima generație produsă integral de Ecranul Global, de Capitalismul Artist, de Hiperestetizarea Lumii. Și abia aștept să văd ce & cum vor scrie, ce & cum va fi lumea văzută de ei.

2. Firește, lista asta o să-mi dea iluzia că îmi aduce 5 amici & certitudinea că îmi face alți 95 de inamici eterni. Dar, de dragul jocului de societate pe care orice listă de genul ăsta îl presupune, o s-o fac – precizând că iau în calcul numai poeți debutați din 2012 încoace, de când schimbarea asta de paradigmă cred că e mult mai sesizabilă.

Iată-i, așadar, pe cei 5: Radu Nițescu, Alex Văsieș, Krista Szöcs, Ștefan Baghiu, Ana Donțu. Toți cinci sunt foarte buni, fiecare cu o *qualité maîtresse* pe care o să încerc s-o rezum în câteva cuvinte. Dintre toți, favoritul meu e Nițescu: are imagină cel mai coagulat, cel mai consistent, știe să facă imaginea tridimensională, policoloră, dând în același timp senzația că-i vine foarte ușor să o facă, natural, *wie der Vogel singt* [„așa cum cântă pasărea”]. Văsieș e un cerebral puternic, dar nu unul raționalist și rece, ci un cerebral care e astfel din spaimă de intensitatea propriilor psihisme. Pare că-i vezi poemele printr-o sticlă groasă pe care a așezat-o peste imagini – nu ca să le protejeze, ci să se protejeze pe sine de ele. Krista e sentimentală și etică, nu-i de mirare că în prima ei carte s-a atașat atât de Mariana Marin – dar în poemele splendide pe care le scrie acum e o crispă, o duritate, o escaladare a sentimentului care o aduce în familia spirituală a Angelei Marinescu. Baghiu e aluvionar, pletoric, un sentimental foarte intens care face pe cinișul (cam ca Mușina, cu care temperamentul îl aseamănă), poemele lui sunt lungi nu fiindcă ar fi construcții ambițioase, ci fiindcă are nevoie de mult spațiu pentru ca viziunea lui să se coaguleze – iar imaginea lor e hipnotică și neclară, ca la supraexpunere (ceea ce, în poezie, e un avantaj – dar, când trece în cronici, nu-i face serviciu). Ana, în

DOSARELE REVISTEI CULTURA

Noua poezie nouă. Dincolo de „douămiism”

fine, e cinematografică și tehnică, narativizând un puternic fond traumatic, tratat întotdeauna la rece, temperat cumva cu disperare, fără diezi și acute, dar inflammat din când în când de imagini lynchiene și memorabile. ■

CLAUDIU KOMARTIN

1. Nu m-a interesat nici un moment conturarea unei noi promoții sau generații – singurul lucru pe care l-am avut în vedere de-a lungul acestor șapte ani a fost să conserv un spirit și să fac tot posibilul, din poziția în care eram și cu lucrurile pe care ajunseseam să le știu după cufundarea în toată fiertura asta literaro-publicistico-editorială, să particip la un efort de continuitate și de prezervare a unui tip de relaționare și de conduită între oamenii care se ocupă (și urmăresc pasionat ce se întâmplă) cu poezia. Cu alte cuvinte, mi-am asumat responsabilitatea de a organiza cadrul, contextul (în absența unor mecanisme instituționale valide) în care oameni cu 5, apoi cu 10, acum cu 15 ani mai tineri decât mine să ia contact cu discursurile „la zi”, să vadă ce și cum se vorbește despre literatură, să se verifice împreună cu alții atinși de același morb, apoi să debuteze, să se individualizeze tot mai decis, luând toată povestea asta pe cont propriu. Promovându-i pe cei mai tineri (mai întâi prin lecturile la Institut, apoi debutându-i în „Poesis internațional”, în cele din urmă scoțându-le, aceluia dintre ei pe care i-am simțit pregătiți și la potențialul maxim, volumele la Casa de Editură Max Blecher), am făcut un gest de sanitate pentru mine și cei alături de care am debutat. Generozitatea ca generozitatea, dar ce haz are să nu se mai întâmple nimic important după tine? Eu ca autor am avut și am de învățat lucruri valoroase, poate decisive pentru evoluția mea, de la cei care intră acum în joc și sper ca asta să nu se schimbe prea curând. Ce anume? Felul în care poezia nu mai are referințe exclusiv culturale (asta se vede cel mai clar la Vlad Drăgoi, Florentin Popa, Dumitru Vlad sau Sebastian Big), că nu se mai vorbește despre „autenticitate”, „talent”, „validare”, că poezii cei mai tineri par interesați mai mult de o dimensiune socială și politică (fără să sugerez prin asta că vreunul dintre ei ar fi interesat de militantisme de cafeenea sau de discurs urlat și belicos ca acum 15-18 ani la Marius Ianuș & co.) intimă, că încearcă să intre în pliurile discursurilor obsedante ale actualității (nu atât ale „realului eruptiv”, ca la poezii de acum 30 de ani) și fac din poezie nu doar un mijloc de descoperire de sine, nici exclusiv de exprimare virulentă a lucrurilor care îi tensionează, ci că acest discurs poate avea oricâte avataruri, în funcție de

ceea ce întâlnește. Depinzând, deci, de forma și de materia pe care le atinge. Poezia celor mai tineri e un *shape-shifter*, iar asta deschide multe posibilități pentru deceniile următoare.

2. Credeam că treaba asta cu clasamentele s-a epuizat odată cu nesfârșitele anchete și dezbateri dintre 2001 și 2006, dar iată că nu. Dacă mi s-ar fi cerut ceva de genul asta acum 12 ani, sigur mă puneam pe treabă și-ți făceam un clasament frumos, ca la olimpiadă, cu diferite rubrici, punctaj, note, impresie artistică, tot tacâmul. Îmi pare rău, dar nu mai gust nici clasamentele, nici înșiruirile sau listele de nume când e vorba literatură & arte – știu acum cât sunt de superficiale, de subiective și de trecătoare. Pot spune însă că țin foarte mult („J'irai à Rome à pied pour un sonnet de lui” [„Voi merge la Roma pe jos pentru un sonet de al lui”], vorba cuiva) la ceea ce scrie Radu Nițescu, și sunt un susținător al scrisului său de când a citit, în aprilie 2011, alături de Nora Iuga, la Institutul Blecher – apoi a publicat în „Poesis internațional”, iar în 2016 m-am bucurat să-i fiu editorul celei de-a doua cărți, „Dialectica urșilor”, care a confirmat pe deplin lucrurile faine care se spusese cu patru ani mai devreme despre „Gringo”. Alex Văsieș e unul dintre cei foarte buni, sper doar să nu devină peste măsură de productiv – oricum ar fi, cu cele trei volume pe care le-a scos până la 23 de ani a stabilit coordonatele unei noi poetici, care mi se pare că tinde să devină deja modă. Împreună cu Andrei Dósa (nici nu sunt sigur că Andrei e de trecut aici, el fiind deja din 2011, când a debutat, cap de listă pentru mulți dintre noi), căruia Casa de Editură Max Blecher îi va scoate peste o lună a patra carte, „adevăratul băiat de aur”, Văsieș rafinează foarte mult suflul asta nou, hipertehnicizat, postuman, în niște concentrate textuale care au ceva din parfumurile acelea puternice, sublunare, care îți taie picioarele și îți întunecă vederea. Vreau să mai zic ceva și de Hutopila, care a câștigat prima ediție a concursului de debut „Max Blecher”, în 2011, și care cred și acum că a debutat cu o carte excelentă, „Copci”. Deși „tișița” nu m-a convins, sper și îi doresc lui Matei să se detașeze puțin de zona glumeață și lipsită de tensiune în care poezia lui lăncește acum, fiindcă el chiar e unul dintre cei în care am crezut – și cred că încă poate recupera terenul pierdut în ultima vreme. Vasile Mihalache a debutat foarte bine anul trecut și mă aștept la mult de la el (adică de la combinația asta de teorie și practică, amândouă la un nivel exemplar de profesionalism, pe care o ilustrează și în poezie, și în eseu). Sigur, îi aștept să revină cu lucruri formidabile, ei știu când va fi asta, pe Aleksandar Stoicovici, Anatol Grosu, Florentin Popa, Merlich Saia sau Livia Ștefan, pentru că fiecare dintre ei, la fel ca

► Acest discurs poate avea oricâte avataruri, în funcție de ceea ce întâlnește.

Depinzând, deci, de forma și de materia pe care le atinge. Poezia celor mai tineri e un *shape-shifter*, iar asta deschide multe posibilități pentru deceniile următoare.

► Au lăsat chitarele și au deschis laptopurile. Au pus mâna pe mixerele cele mai performante. Au ridicat foarte mult nivelul tehnic. Avantajul acesta e și marele lor dezavantaj; au crescut valoric în grup, de aceea e destul de greu de găsit vârfuri.

Ana Donțu, Alexandra Turcu, Victor Țvetov, Robert Elekes sau Paula Erizanu, au apărut cu discursuri & explorări care mi-au părut originale și clar individualizate. Asta ca să zic doar de câțiva dintre cei pe care-i aștept să revină cu lucruri noi. ■

DAN COMAN

1, 2. Îmi place mult ce se întâmplă în poezia de azi. Mă încântă siguranța și nepăsarea cu care tinerii poeți s-au pornit să reformateze literatura. Se vede imediat: știu exact ce au de făcut. Au învățat să mixeze. Au ascultat tot ce trebuia ascultat, apoi au început să selecteze cu mare atenție albumele de început: „Blank” (DJ Moldovan), „Ochi roșii polaroid” și „Nordul e o stare de spirit” (Eftimie & Eftimie), „Instituția moartă a poștei” (Chiva). Au ridicat volumul și au mărit ritmul. Au schimbat structura. S-au conectat imediat la noile proiecte digitale.

Până la ei, douămiiștii și-au structurat discursul pe jazz & rock. Se întâlneau în garaj și repetau cu trupa, făceau coveruri clasice, preluau sounduri de la optzeciști. Au reformulat temele mari, au împins discursul spre social, au adus câteva elemente de rap și hip-hop printre rifurile de chitară. Dintre toți, deși Sociu pare cel mai prizat, cred că, sub aspect tehnic, Răzvan Țupa e poetul care a avut cel mai mult de oferit tinerilor poeți. Tineri care au lăsat chitarele și au deschis laptopurile. Au pus mâna pe mixerele cele mai performante. Au ridicat foarte mult nivelul tehnic. Avantajul acesta e și marele lor dezavantaj; au crescut valoric în grup (format digital, ritmuri sofisticate, postumanism), de aceea e destul de greu de găsit vârfuri. Și totuși: dintre toți, preferatul meu e Alex Văsieș. Cel mai sofisticat, mai sigur pe beat-urile pe care le propune, folosind extrem de abil pad-urile și consolele cele mai performante, Văsieș propune un sound cu totul aparte, unicat în zona asta a poeziei românești.

Radu Nițescu și Ștefan Baghiu, deși foarte diferiți (sau poate tocmai de aceea) mi se par singurii care, deocamdată, îi pot face față tânărului Văsieș. Nițescu, deși cel mai apropiat de propunerile douămiiștilor, e poetul care a reușit, prin cele două volume, să vină cu cea mai tușantă formulă poetică *apres* Sociu. Baghiu, extrem de inteligent și de versatil, foarte bun pe spații mari, va da cu siguranță o nouă carte care se va dovedi hotărâtoare în desprinderea totală de douămiiștilor. Hutopila, alt poet excelent, alături de Alexandra Turcu, Ovio Olaru sau Livia Ștefan. Nu în ultimul rând, i-aș aminti aici pe câțiva dintre poezii care-mi plac foarte mult și care, sper, vor debuta curând: Daniel Coman, Anastasia Gavrilovici, Mihnea Bîlici. ■

Umbre

COSMIN BORZA

Revelația anului 2016 în proza românească, romanul de debut al lui Tudor Ganea, „Cazemata”, prilejuiește o discuție cu bătaie mai lungă despre metamorfozele din ultimii ani ale câmpului cultural autohton.

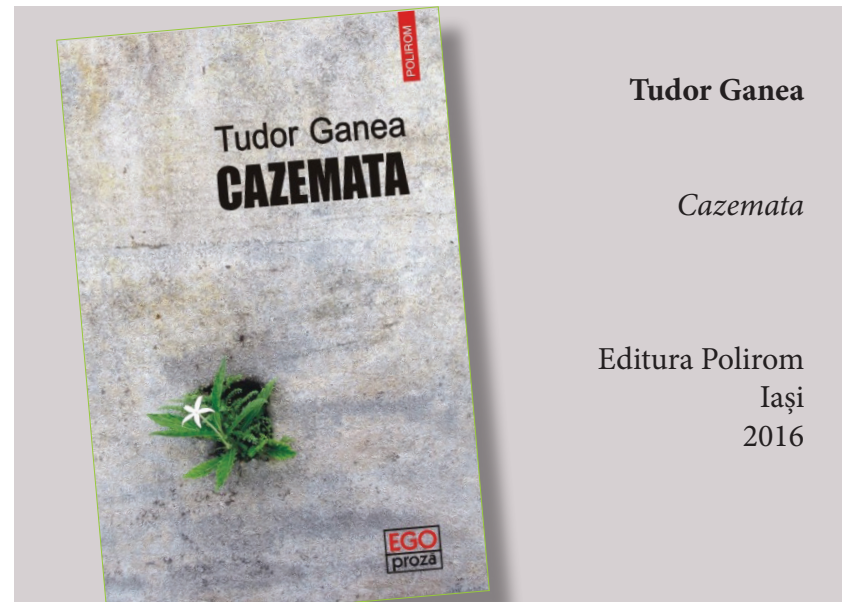
Receptarea cărții lui Ganea scoate în relief – poate mai limpede decât în alte cazuri – o schimbare de paradigmă. Nu așa pune-o neapărat pe seama așa-zisei „crize” a cronicii literare și cu atât mai puțin așa invoca recent deplânsa, dar inexistentă „demisie” a criticilor tineri. Pur și simplu, succesul „Cazematei” (am citit undeva că primul tiraj – de 1000 de exemplare – s-a epuizat) dovedește că mecanismele de valorizare și, de ce nu, de consacrare eludează tot mai mult rolul/impactul lecturilor oferite de specialiști. Nu doar că întâmpinările din blogosferă le surmontează cantitativ pe cele din revistele culturale, ci inclusiv numărul interviurilor date de autor îl depășește pe cel al recenziilor semnate de critici literari. Dacă excludem textele, altfel consistente, scrise de Marius Chivu (care, în tandem cu Florin Iaru, i-a predat lui Ganea cursuri de scriere creativă) și de Bogdan-Alexandru Stănescu (coordonator de colecție la Polirom), ambele putând lăsa impresia de atitudine părtinitoare, analize propriu-zis profesioniste dedicate „Cazematei” aproape că pot fi numărate pe degetele de la o mână. Preponderent elogioase (cu excepția cronicii lui Alexandru Budac și, parțial, a lui Mihai Iovănel), toate subliniază caracterul fluid, arborescent, chiar ermetic, al arhitecturii narative, precum și valențele derutante ale nenumăratelor simboluri din roman ori ale pendulării între straniu, fabulos, magic, mistic și explicațiile realiste. Întru totul, o proză marcat intransitivă, puțin spre deloc „populară”, greu, dacă nu imposibil de rezumat, foarte dificil de interpretat drept reprezentativă pentru vreo problematică imediat contemporană. Alegorie a morții, parabolă a conflictului dintre arhaic și modern, remix postmodern al clasicelor simbioze sacru-profan, respectiv libido-mortido, fals policier/metanarațiune despre forța poveștii de a provoca fie recuperarea paradisurilor pierdute, fie dezlănțuirea universurilor infernale? Oricare ar fi opțiunea interpretativă, ea depășește orizontul de așteptare formatat de „egoproza” autohtonă.

Și atunci cum se justifică popularitatea „Cazematei”? O explicație rezidă, desigur,

în capacitatea Poliromului de a coordona ample campanii de promovare. O alta, optimistă, ar putea fi dată de maturizarea publicului românesc de literatură, tot mai dispus să aprecieze experimente narative inedite, neaderente la sensibilitatea și problematicile sociale ale prezentului. Mai întemeiate îmi par, totuși, argumentele „intrinseci” scrierii romanului. Dovedind o bună cunoaștere a direcțiilor de evoluție a prozei românești de astăzi și/sau fiind bine sfătuit, Tudor Ganea reciclează teme, toposuri și formule literare pe cât de exotice, pe atât de canonice, a căror îmbinare intrigă întotdeauna.

Pentru a imagina (proto)istoria unei cazemate de pe faleza Mării Negre – construcție oricum fertilă multiplelor deschideri simbolice prin simpla ei incizie în buza naturalului, apoi prin transformarea sa, inițial, într-un bar, ulterior în fundație pentru un complex imobiliar –, tânărul prozator apelează la avataruri și de imaginar, și stilistice specifice lui Mircea Eliade, Ștefan Bănuțescu, Vasile Voiculescu, Mircea Cărtărescu ori realismului magic sud-american. Scriind în umbra maestrilor, până și scăderile artistice au ca alibi temeritatea unui demers narativ mai deloc tipic unui debutant. Iar ratările estetice – cum s-a și observat în mai multe cronici – rămân neașteptat de puține. Aceasta pentru că, apelând la o expresie cunoscută, Tudor Ganea promovează un cărtărescianism fără Cărtărescu, un fantastic eliadesc fără Eliade, un straniu bănuțescian fără Bănuțescu ș.a.m.d. Mai precis, în „Cazemata”, formulele consacrate sunt imitate explicit, însă construiesc o realitate din care orice metafizică a fost evacuată. Nu întâmplător, miticul/sacral funcționează exclusiv spectral, sub forma unor blesteme care secătuiesc și, în final, pulverizează realul.

La baza cazematei din suburbia Constanței pare a sta un portțigaret-fluier din argint al cărui „cântec” ar stârni poftă de nestăvilit, transformând în sclavi sexuali femeii și bărbați de-a valma. Printre „victimele” lui s-ar număra și pescarii dintr-un straniu cătun al Deltei (singurul loc în care fluierul nu stârnește femeilor nicio pornire instinctuală), cei care ar fi ridicat – în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – fortificația de beton, plătind cu viața tentativa de a evada printr-un tunel doar de ei știut. Răzbunarea coruperii și morții lor s-ar întinde pe mai multe generații, având-o ca emisar pe demonica Ania. Urzeala acestei saga cu destule irizații oculte se configurează prin intermedierea unor perspective

Tudor Ganea

Cazemata

Editura Polirom

Iași

2016

► Tudor Ganea reciclează teme, toposuri și formule literare pe cât de exotice, pe atât de canonice, a căror îmbinare intrigă întotdeauna.

puțin creditabile, aparținând în special celor care își duc veacul în perimetrul cazematei: nea Baban, soțul Turcoacei (una dintre ipostaziile Aniei), pe care o consideră o nimfomană ce pogoară impotența/infertilitatea peste ghetoul pescăresc din proximitatea falezei; alcoolicul Olube, păstrătorul și degrabă denunțatorul tuturor secretelor/poveștilor locului; proxenetul Coco (mutilat de Lințoi, fiul Turcoacei și al lui Baban), autointitulat urmașul primului stăpân al portțigaretului fermecat; inspectorul Radu Adamescu, trimis să investigheze disparițiile misterioase din timpul transformării cazematei în ansamblu rezidențial, a cărui sensibilitate neobișnuită pentru un polițist, potențată de recenta descoperire a unei tumori canceroase, îl determină să empatizeze cu viziunile fabuloase ale celor anchetați. Coincidențe bizare conectează toate istorisirile, unele secvențe fiind reluate întocmai, fapt ce, în loc să confere verosimilitate, accentuează mai degrabă senzația de contaminare reciprocă a „poveștilor”. Pentru protagoniștii lui Tudor Ganea, realitatea este decepționantă sau de-a dreptul repulsivă, toți aderând la înscenările halucinatorii dintr-o urgență a ruinării fundamentelor ei. Magicul fantomatic nu e invocat pentru a revitaliza existența, ci ca să semnaleze agonia întregii lumi, întocmai ca în două dintre cele mai reușite episoade narative din „Cazemata”: pescuitul în mijlocul bancurilor de stavrizi cu monturi de țaparină agățate direct de piele, respectiv reclusiunea pescarilor la etajele superioare ale blocurilor din cartierul inundat de izvorul de apă dulce ivit sub cazemata.

Chiar dacă nu este chiar atât riscant precum pare la prima vedere (de vreme ce profită de câteva rețete narative consacrate), pariul literar asumat de Tudor Ganea prin „Cazemata” ar trebui să-i facă să roșească pe mulți dintre prozatorii români contemporani care reșapează la nesfârșit șabloanele autoficțiunii și ale notației minimaliste. ■

Dereglarea simțurilor prin cultură

ȘTEFAN BAGHIU

Anul trecut s-au împlinit cincizeci de ani de la debutul în poezie al lui Ion Pop. Deși unul dintre cei mai consecvenți poeți postbelici autohtoni, autorul a beneficiat de atenție mai ales în calitatea de critic literar (teoretician al avangardelor autohtone, exeget al neomodernismului, monograf al câtorva dintre cei mai relevanți poeți români ai secolului XX etc.), poetul rămânând, ca în cazul majorității autorilor polivalenți, în spatele criticului. O recunoaște de altfel și Ion Pop în interviuri: referirile la scrisul acestuia au numit deseori „conurența între poezie și critică”. Poate doar poetul Marin Mincu a mai fost atât de tare pus în umbră de criticul Marin Mincu. În cadrul promoțiilor recente, aproape niciunul dintre poeții centrali, deși cronicari consecvenți, nu a mai lucrat atât de puternic la o asemenea eclipsă: Claudiu Komartin, Ștefan Manasia sau Radu Vancu au rămas în primul rând poeți în discuțiile recente, cu toate că fiecare s-a desfășurat în cronică de întâmpinare, eseistică sau analize ale câmpului. Adevărata revenire a poetului Ion Pop (văzut mai ales ca un poet „cuminte”, „livresc”, care nu suportă categoriile autenticismului sangvinic) trebuia să bată astfel acest joc de priorități. Și cred că poetul are multe șanse să egaleze criticul mai ales după publicarea volumului „Casa scârilor”.

Poezia criticului

Mulți poeți șazeciști s-au reinventat în ultimele două decenii. Însă, în cazul lui Ion Pop, racordarea la generația tânără a venit prin două serii de „eforturi” pe care acesta le-a depus permanent: primul, aproape unic între șazeciști (excepții fiind poate Angela Marinescu sau Constantin Abăluță), de a citit tot ce mișcă în cadrul lumii literare tinere (promoții, curente, reviste etc.), iar al doilea de a-i concura – practic – pe tineri de pe poziția unui poet experimentat care, dacă nu își modifică radical structura poetică, o *updatează* constant prin noile grile. Iată, de aceea, toată ordinea și toată geometria viziunii din volumele anterioare, deși își păstrează și în „Casa scârilor” locul central, este deturnată puternic de bătăliile interioare care nu mai pot fi reconciliate doar livresc.

Însă pentru a înțelege ce se schimbă în „Casa scării” este nevoie, cred, de o refacere a parcursului poetic al autorului.

Ion Pop

Casa scârilor

Editura
Cartea Românească
București
2015

În volumul de debut, „Propuneri pentru o fântână” (1966) există un joc al depersonalizării și de intrare în prim-plan a mediului: fântâna e o amânare a ferestrei de la care nu privește nimeni etc. Într-un fel, scopul major volumului a fost construirea unui spațiu coerent, concret, în afara prezențelor. În „Biata mea cumișenie” (1969), poezia lui Ion Pop capătă o obsesie taxonomică: aceea de a impune o coerență a concretului unui spațiu larg, abstract, universalizabil. Însă cotidianul (atât de prezent în „Casa scârilor”) va popula poemele lui Ion Pop simțitor abia în „Gramatică târzie” (1977), printr-un elogiu deloc alegoric adus acoperișului casei din „Palidul spațiu”. Totuși, fără îndoială, volumul cel mai apropiat de „Casa scârilor” este „Elegii în ofensivă” (2003), unde poezia lui Ion Pop întoarce cotidianul într-un regim metaforic, discuțiile cu „profesorul” și „prietenul” despre starea poeziei fiind reiterate în ultimul volum ca analize în interiorul poeziei milenarismului.

Cine nu s-a simțit apropiat de o astfel de poezie avea toate scuzele până la ultimul volum al autorului: intelectualizată, geometrizată și retorică, ea crea senzația că până și momentele autentice sunt înscenate.

Poezia poetului

Dacă la începutul anilor 2000 s-a țipat mult în poezia tânără (revoltă, anarhism poetic, violență etc.), de câțiva ani încoace, chiar în rândul autorilor tineri au început reevaluările secvențiale ale diferitelor tehnici care intraseră în indexul formulelor interzise. În plin contrast cu avântul începutului de mileniu, ultimii ani au adus tot mai multe poetici alternative, care pot fi oricând catalogate de critică drept cumișni,

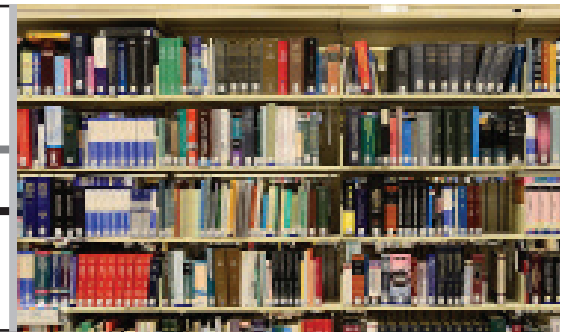
tehnizate: de la Bogdan Alexandru Stănescu (clasicizant) la Andrei Doboș (rural, mitologizant) se lucrează cu efecte mai calde, mai complementare. Astfel, volumul lui Ion Pop prinde, la fel cum Angela Marinescu prindea o perioadă fertilă la începutul anilor 2000, poate cel mai bun moment de a-și desfășura argumentele din spatele poeziei.

Încă din debutul volumului se fac simțite gravitatea și claritatea cu care sunt lansate motivele tari (dintre care cel al morții va fi central): „Vă rog să mă scuzați pentru deranj, stimate domnule –/ îmi spuse, după ore lungi de tăcere,/ femeia cu care călătoream/ în același compartiment de tren./ E foarte ciudat, dar simt nevoia să vă mărturisesc,/ iată, nu mă mai pot reține, –/ știți, ori de câte ori mă apropii de un tunel,/ mă gândesc la băiatul meu mort”. Însă, între momentele tensionate ontologic, există o permanentă autoironie, note care fie polemizează superior cu instanțele grave, fie le pun în paranteze doar pentru a le potența: „Mă recitesc, sunt, iată, –/ atât de deștept și de inventiv, –/ ce de ars combinatoria,/ ce de subtilă hermeneutică,/ ce de construcție, deconstrucție!// Când nu voiam, de fapt, să vă spun/ decât/ că sunt un biet om/ care moare încet/ printre atâtea chermeze și dănțuiri”. Mai departe, persistă un fel de „dereglare a simțurilor” prin cultură: adevărate reverii determină contemplația și analiza culturală a unor personaje ca Bach sau Trakl. Căci, rămânând un livresc, poetul se recunoaște, din nou, strategic, în imposibilitatea de a ajunge realitatea din urmă fără instrumente intelectuale: „nu-i foarte ușor/ să ajungi la simplitate”.

Acestea sunt însă trucuri: ele alimentează iluzia că poetul ar fi rămas preocupat de filtrarea culturală a vieții în timp ce adevărata bătălie se duce într-o realitate de o simplitate frapantă. Reduse la probleme intelectuale doar pentru a fi recuperate prin discursul frust ca baze ale unei simplități existențiale, „temele mari” devin piloni ai unor testamente răscolitoare: „Nu știu cum să le spun/ că mă gândesc și la ziua când, de departe de tot/ și cu gura pe veci închisă,/ va trebui, totuși, neapărat,/ să le comunic ceva/ foarte, foarte important”.

Ion Pop dă cel mai bun volum al său prin „Casa scârilor”. Și, poate, cel mai surprinzător volum de poezie din literatura recentă. Deși pare să aibă „de toate” (spre exemplu, poemul „Casa scârilor” e de o diversitate a registrelor rară), poetica lui Ion Pop deține, în această fază târzie, un singur lucru esențial: o autenticitate sinceră și cruntă, descoperită parcă de un debutant. ■

► Astfel, volumul lui Ion Pop prinde, la fel cum Angela Marinescu prindea o perioadă fertilă la începutul anilor 2000, poate cel mai bun moment de a-și desfășura argumentele din spatele poeziei.

DORIS MIRONESCU

Cortázar pe vapor

În cartea sa „Pascal desenează corăbii”, Radu Niciporuc folosește două dispozitive literare distincte: exotismul marinăresc și telescopia narativă modernistă. Cel mai adesea se străduiește să le pună în acord, construind texte complexe, cu mai multe planuri, cu ajutorul materialului inedit al călătoriei pe mare. Uneori, compromisul funcționează și atunci rezultă proze remarcabile și mai ales recitabile, precum „Frapiera cu capac”. Alteori, nu funcționează, și cititorul regretă că autorul nu s-a hotărât să spună, fără alte complicații textualiste, povești extraordinare despre locuri și întâmplări neobișnuite.

Pe de o parte, trebuie să salutăm apariția unui marinar veritabil în literatura contemporană, unul care poate să vorbească nu doar despre reveriile de pe covertă ale unor matrozi cam literari, ci și despre plictiseala orelor de descărcare de mărfuri, despre neînțelegerile de la bord, dar mai ales despre bizareriile contactelor internaționale și despre cinismul rutinat al căpitanului care are mereu de-a face cu controale, vameși și alte autorități care-și cer, abia voalat, tainul. Aflăm câte ceva despre corupția autorităților portuare din majoritatea țărilor lumii; despre numeroșii pasageri clandestini africani, care sunt numiți de marinari, invariabil, Jimmy; despre felul cum a lovit criza mondială din 2008 comerțul maritim („navele aveau să fie legate unele de altele în calupuri și uitate cu lunile, sau poate cu anii!, în golfuri neatinse de cruzimea taxelor”); despre obiceiul marinarilor dinainte de 89 de a se întoarce în țară cu „buf”, adică marfă clandestină; despre soarta de navetist a inginerului electronist, trimis de compania navală la fiecare lună sau două într-o nouă expediție vaporeană. Din astfel de elemente iese ceea ce mi se pare cea mai bună povestire din volum, „Don't kill me, my friend” [„Nu mă omorî, prietene”], o explorare de o răceală „americană” a fenomenului transfugilor pe mare și a criminalității (para)militarilor din Africa.

Pe de altă parte, nu pot să nu observ cât de puțin face Radu Niciporuc cu acest material unic, care-i aparține doar lui.

Radu Niciporuc

Pascal desenează corăbii

Editura
Cartea Românească
București
2016

Cele opt povestiri din cartea sa mai mult fac aluzie decât să exploateze cu hotărâre exotismul geografic și mai ales social al navigației comerciale de azi. Fenomene interesante, de o relevanță majoră pentru lumea contemporană, sunt expediate, uneori, cu nonșalanță de un autor interesat să realizeze experimente narrative. Probabil de vină este faima nu prea grozavă a literaturii de aventuri marine, socotită, adesea, divertisment și care și-a câștigat cu greu galoanele grație eforturilor unor scriitori inimitabili, printre care Melville sau Conrad (performanțele românești, stimabile, nu depășesc miza evazionistă nici la Jean Bart, nici la Radu Tudoran, cei mai însemnați autori ai genului). Iar Radu Niciporuc, deși marinar veritabil, e în același timp om de litere, editor și traducător de literatură spaniolă, împărțând astfel exigențele modernismului înalt, preocupat de abisurile textualității și suspicios față de povestirea pură și simplă.

Deși un bun povestitor, Niciporuc își refuză privilegiul de a spune povești. El e fascinat de capacitatea narațiunii de a ascunde ceea ce are de spus, de misterele analepsei, de relatarea cețoasă, proprie modernismului psihologizant. De aceea, textele sale sunt adesea contorsionate, compuse din relatări care se intersectează într-o manieră neconcludentă, obscură, dificilă, irosind intuiții uneori extraordinare. Așa stau lucrurile în „Un bănuț cafeniu”, povestea unui marinar

► Deși un bun povestitor, Niciporuc își refuză privilegiul de a spune povești. El e fascinat de capacitatea narațiunii de a ascunde ceea ce are de spus, de misterele analepsei, de relatarea cețoasă, proprie modernismului psihologizant.

care adună probe că este trădat de soție; istoria e complicată de sumedenie de referințe oblice la evenimente abia schițate, care lasă cititorul să băjbâie în căutarea unui deznodământ. Modelul este, desigur, Julio Cortázar din „Toate focurile, focul”, cu intrigile sale paralele și simbolice, a căror coerență este reconstituită retrospectiv. Dar e un Cortázar epigonic, în care dificultatea căutată a narațiunii nu este răscumpărată printr-un alt plan, de pildă unul simbolic. Nici „Marinarul din Șumen”, povestea unui căpitan de vas bulgar, îndrăgostit de o prostituată caribiană și silit să repare încurcăturile provocate în porturi de marinarii săi, nu se abate de la tipar. Lipsită de coerență epică, risipind enigme pe care nimic nu le mai elucidează, povestirea se deșiră, sensul unificator fiind amânat la nesfârșit. Aceași este și situația altor texte din volum, în care proliferarea de detalii centrifuge nu poate fi rezolvată prin soluția metanarativă, a prezentării isprăvilor ca pe niște povești spuse, pe sărite, unui prieten de către un narator tulburat afectiv de spectrul faptelor pe care le povestește. Povestirea titulară, „Pascal desenează corăbii”, relatează istoria unui căpitan francez de vas, cu gusturi artistice și maniere ceremonioase, îndrăgostit de vocea unei speakerițe din Atlanticul de Nord și pe care o curtează romantic, oferindu-i o rodie. Dar și aici numeroase personaje sunt lăsate să treacă misterios prin cadru, fără a lămuri în ce constă, totuși, misterul lor. Un mecanism narativ simpatic creează două proze în tandem, „Delfinii” și „Pânda”, care luate separat par incomplete: dacă prima povestește saltul peste bord și incredibila supraviețuire în apă, cu ajutorul delfinilor, a unui matroz lungan sub soarele tropical, cea de-a doua relatează trecutul lunganului, contrabandist plin de inițiativă, dar fără noroc. O reușită mi s-a părut povestirea „Frapiera cu capac”, care menționează trăirea Revoluției din 1989 la radio, în mijlocul oceanului, pe un vas românesc; totodată, spune povestea unui amor refuzat pentru că interesează serviciile secrete. Aici, combinarea unei intrigi politice cu exotismul depărtărilor marine produce un text subtil, de un patetism cenzurat, elegant.

Între proza internaționalismului marinăresc și psihologismul experimental sud-american, Radu Niciporuc ezipă, scriind o carte care își neglijează propria bogăție, vânând dexterități conexe. ■

DAN BURCEA

Catherine Cusset

Inutil să o prezentăm aici pe Catherine Cusset: ne amintim de „Problema lui Jane” (Ed. Leda, 2008), dar și de fascinantul său roman „Un viitor strălucit”, publicat de același editor în 2010, care primise deja, în 2008, în Franța, mult prețuitul Prix Goncourt des lycéens [Premiul Goncourt al liceenilor]. Imediat după decernarea, în 2016, a Premiului „Lista Goncourt – Alegerea studenților români” pentru noul său roman „L'autre qu'on adorait” [„Celălalt pe care-l adoram”], autoarea și-a exprimat, într-un interviu pe care am avut onoarea să mi-l acorde (<http://salon-litteraire.linternaute.com/fr/interviews/content/1943519-interview-catherine-cusset-prix-goncourt-le-choix-roumain-je-suis-tres-reconnaissante-aux-etudiants-roumains-d-avoir-choisi-mon-livre>), cum o face și în mesajul său exclusiv, profunda ei recunoștință și bucuria în fața perspectivei unei apropiate călătorii în România.

Autoarea a douăsprezece romane publicate la editura Gallimard, primite, unele în mod elogios, altele cu frilozitate, ea nu a încetat să-și traseze un drum original în peisajul literar contemporan, devenind o figură incontornabilă a prozei franceze. Talentul ei rezidă în forța cu care știe să ridice cotidianul la nivelul

Catherine Cusset, mesaj în exclusivitate pentru cititorii revistei „Cultura”:

„Legăturile mele cu România sunt foarte personale: sunt căsătorită cu un român. Soțul meu a crescut la București înainte de a emigra, la vârsta de doisprezece ani, împreună cu părinții, în Statele Unite. Ne-am întâlnit în toamna anului 1989, în momentul căderii Zidului, în plină revoluție! Am fost împreună în România de două ori: în 1990, imediat după căsătorie, și în 1997, când am putut vizita Bucureștiul care mi-a plăcut foarte mult. Faptul că am primit anul acesta Premiul «Lista Goncourt – Alegerea studenților români» pentru noul meu roman, «L'autre qu'on adorait» [«Celălalt pe care-l adoram»], este pentru mine o mare bucurie. Desemnarea făcută de studenții români întărește și mai mult legătura pe care o am cu România. Sunt fericită la gândul că, mulțumită lor, mă voi întoarce din nou într-o țară care cu siguranță s-a schimbat foarte mult.”

exemplarității și în arta de a extrage din dramatismul intim al eroilor săi partea secretă, inavubilă, pe care o purtăm fiecare dintre noi, fără să știm deseori să-i dăm formă și suficientă lizibilitate.

Născută la Paris în 1963, Catherine Cusset și-a petrecut copilăria la Boulogne-Billancourt. Frecventează mai întâi liceul La Fontaine de la Paris și apoi Louis le Grand. Urmează studiile superioare la renumita École Normale Supérieure și este licențiată („agrégation”) în limbi clasice. Între 1991 și 2002, predă literatura

► Talentul ei rezidă în forța cu care știe să ridice cotidianul la nivelul exemplarității și în arta de a extrage din dramatismul intim al eroilor săi partea secretă, inavubilă, pe care o purtăm fiecare dintre noi.

franceză din secolul al XVIII-lea la Universitatea Yale din Statele Unite unde se stabilește, locuind de douăzeci de ani în Manhattan. După debutul discret în 1990 cu romanul „La blouse roumaine” [„Ia românească”], publică în 1995 „En toute innocence” [„Cu toată nevinovăția”], roman foarte bine primit de critică și care va figura pe lista finaliștilor pentru premiul Femina. În 1996, publică „À vous” [„Dumneavoastră”], roman inspirat de personajul lui Philippe Sollers, alias Alois Man, căruia eroina Marie T îi scrie romanul pe care acesta îl aștepta. Apărut un an mai târziu, romanul „Jouer” [„Orgasm”] este primit cu rezervă de critică, mai ales pentru limbajul său decomplexat. Marele succes de librărie i-l va aduce în 1999 romanul de suspans „Le Problème avec Jane” [„Problema lui Jane”], cunoscut și la noi. Succesul nu se va opri aici, romanul său „La Haine de la famille” [„Ura familiei”] este salutat unanim de critică. În 2008, „Un brillant avenir” [„Un viitor strălucit”] o va consacra definitiv în peisajul literar prin forța cu care prezintă povestea familiei socrilor ei în drumul acestora din România comunistă către lumea libertății americane în care trebuie să facă față la toate bucuriile și exigențele sale.

În 2016, Catherine Cusset publică „L'autre qu'on adorait” [„Celălalt pe care-l adoram”], care se impune foarte repede ca mare succes în rândul cititorilor, al criticii, dar și al juriilor marilor premii literare. Figurează pe lista celor patru finaliști ai premiului Academiei Goncourt și va primi, cum știm, recunoștința studenților români. Descriind destinul tragic al lui Thomas, personajul său principal, autoarea vorbește cu luciditate și extremă compasiune despre suferința acestui tânăr bolnav de bipolaritate și incapabil să depășească limitele impuse de această maladie, în ciuda energiei și a voinței inepuizabile cu care lupta împotriva ei. În interviul său, autoarea insistă asupra perspectivei pe care a dorit să o dea acestei tragice narațiuni: dincolo de povestea lui Thomas, în mare parte adevărată, dar și inventată în aceeași măsură: „Am dorit – îmi spunea ea – ca romanul meu să nu fie numai povestea unui tânăr, ci a unei vieți”. A unei vieți, am adăuga noi aici, care bulversează prin cruzimea cu care-și pretinde lotul ei de suferințe la fiecare respirație optimistă de care ne agățăm pentru a continua să credem în sensul ei profund, sens care ne scapă de cele mai multe ori. ■

Un mare critic și teoretician al literaturii

MIRCEA MARTIN

Universitatea din București onorează astăzi un savant de renume mondială, un umanist dintr-o lungă tradiție franceză care urcă până la Montaigne și mai departe, un om cu o activitate prodigioasă de profesor și de cercetător, de eseist și de pedagog, de editor și de scriitor. Din 1985 și, la alt nivel, din 1991, cariera sa de profesor se desfășoară alternativ la Columbia University din New York și la Paris, la Sorbona, iar din 2006, la Collège de France. Dar, dincolo de aceste puncte fixe, Antoine Compagnon a fost invitat să susțină conferințe, cursuri și seminarii aproape peste tot în lume, din Canada până în China și în Japonia, trecând prin Oslo, Cairo sau Moscova. Numai în 2001, de pildă, a conferențiat la Universitatea „Frederic al II-lea” din Napoli, la Universitatea Silpakon din Bangkok, la Universitatea din Haifa, la Universitatea din Sao Paolo, la Universitatea Fluminense din Rio de Janeiro, la Harvard University și la Arhivele federale de la Berna. În 2011 a fost invitat la Torino, Chicago, Seul, Oxford, Rabat, Fez, Baltimore, Beirut. În 2016, profesorul Compagnon a fost de două ori în România, o dată invitat de Institutul Francez la București și la Cluj-Napoca, a doua oară invitat de Asociația de Literatură Generală și Comparată din România, ca *main speaker*, la colocolviul său anual.

Laureatul nostru nu este un mandarin care să-și cultive grădina într-o orgolioasă izolare. El este o persoană socialmente angajată, dispusă să-și asume nu numai responsabilități culturale și științifice, dar și de ordin organizațional și civic: este membru în comitetele de redacție ale unor reviste prestigioase precum „Critique”, „The Romanic Review”, „Revue d'histoire littéraire de la France”, „Orbis Literarum” etc.; a fost secretar general și este acum președinte al Asociației Internaționale de Studii Franceze, membru în Consiliul Superior al Educației și în alte comitete preocupate de evoluția învățământului în Franța, este membru în numeroase consilii științifice, este actualmente președinte al Consiliului științific al Bibliotecii Naționale a Franței, este membru în juriile a numeroase concursuri și premii de importanță majoră, franceze și internaționale.

La numai 67 de ani, Antoine Compagnon a primit înalte distincții: cavaler al Legiunii de Onoare, ofițer în Ordinul Național al Meritului, comandor al Palmelor Academice, ofițer al Artelor și Literelor. A fost ales

membru al Academiei Americane de Arte și Științe, al Academiei Europene, al Academiei Britanice, este doctor HC al King's College din Londra și al Universității din Liege, a primit premiul „Claude Lévi-Strauss” și alte premii în Japonia și Italia. Cartea sa „Antimodernii” a fost distinsă în 2008 cu două premii: „Pierre-Georges Castex” al Academiei de Științe Morale și Politice și cu premiul criticii al Academiei Franceze.

Ce au însemnat pentru Antoine Compagnon acești lauri care i-au încununat activitatea academică și creația critică putem deduce din conduita sa generală, dar și din mărturisirile pe care le face într-un moment de bilanț victorios al carierei, în 2006, când este chemat la Collège de France să preia Catedra de literatură franceză și contemporană de la Marc Fumaroli, o catedră care, sub alte titluri, a fost ilustrată, printre alții, de Paul Valéry și de Roland Barthes.

La începutul lecției sale inaugurale de la Collège de France, profesorul Antoine Compagnon ține să rememoreze prima sa prezență acolo, când, student fiind, l-a ascultat pe Roman Jakobson analizând un poem de Du Bellay, apoi, mai târziu, în 1970, când a audiat cursuri ale lui Foucault și, peste alți câțiva ani, lecția inaugurală a lui Roland Barthes. Pe Roland Barthes îl cunoscuse deja de mai înainte prin participarea la seminarul acestuia de la École des Hautes Études. Întâlnirea cu Barthes a fost decisivă pentru evoluția intelectuală a lui Antoine Compagnon, căci, ne spune chiar Marc Fumaroli, autorul „Mitologiilor” l-a convertit, „în sens aproape religios”, la literatură.

Fapt surprinzător pentru cei din afara domeniului – formația sa inițială a fost una inginerescă. Da, profesorul de literatură Antoine Compagnon a absolvit Politehnica din Paris ca inginer de drumuri și poduri. Reconvertirea lui de la științe la litere a avut loc în anii '70, „când Parisul era o sărbătoare a spiritului”, în atmosfera intelectuală de la École des Hautes Études, unde a cunoscut-o și pe Julia Kristeva, care îi va și dirija teza de doctorat despre Montaigne. Relația cea mai apropiată rămâne însă aceea cu Roland Barthes, printre discipolii cărui s-a bucurat de o poziție privilegiată datorită atitudinii sale grave, reticente și exigente. Cei doi luau cina o dată pe săptămână – unde dacă nu în Saint Germain des Près?

Formația de inginer n-a rămas fără urme în practica teoretică și critică a lui Antoine Compagnon, la fel cum, în cazul lui Bourdieu, pregătirea filosofică a impregnat

► Tocmai respectul funciar pentru exactitate și rigoare l-a împiedicat pe tânărul cercetător să adere la scientismul structuralist, la modă atunci, să se lase sedus de radicalități speculative în disprețul datelor istorice și al evidențelor empirice. Înseși scrupulele de ordin științific l-au menținut de partea umanismului – paradoxul nu e decât aparent.

puternic sociologia sa. Tocmai respectul funciar pentru exactitate și rigoare l-a împiedicat pe tânărul cercetător să adere la scientismul structuralist, la modă atunci, să se lase sedus de radicalități speculative în disprețul datelor istorice și al evidențelor empirice. Înseși scrupulele de ordin științific l-au menținut de partea umanismului – paradoxul nu e decât aparent.

Lecturi filosofice aprofundate vor fi contribuit, la rândul lor, la ceea ce aș numi un strict control epistemologic, manifestat, de la bun început, în scrisul și în comportamentul intelectual al lui Antoine Compagnon. Cărțile sale, precum și intervențiile publice respiră calmul unui autor ce pare sigur pe el, pe deplin edificat asupra lumii și asupra literaturii.

Cu „Les cinq paradoxes de la modernité” [„Cele cinci paradoxuri ale modernității”], volum apărut în 1990, înregistrăm o extindere temporală și disciplinară

a preocupărilor lui Antoine Compagnon. Sfidând „condescendența xenofobă cu care francezii privesc (priveau) postmodernismul”, autorul își împinge reflecția până la această fază a evoluției literare și artistice, dar ia în discuție cu precădere – spre a nu spune în exclusivitate – teorii și teoreticieni, nu opere și artiști. O atenție compensatoare este însă acordată producțiilor artistice ale avangardelor. În mai puțin de două sute de pagini, Compagnon ne oferă o sinteză de o remarcabilă densitate problematică, greu reductibilă doar la paradoxurile enunțate: „superstiția noului, religia viitorului, mania teoretizării, îndemnul la cultura de masă și pasiunea renegării”.

Ca și fostul nostru coleg de facultate, regretatul Matei Călinescu (în cele două versiuni ale cărții sale dedicate modernității), Antoine Compagnon stabilește, la rândul lui, un paralelism între reprezentările europene – respectiv franceze – și cele americane asupra mișcărilor artistice, teoriilor și termenilor care intervin în discuție. O discuție ce s-ar putea extinde și asupra altor culturi europene, inclusiv a celor din Europa de Est, care au produs, și ele, modernisme, avangarde și postmodernisme. Să reținem însă faptul – cât se poate de semnificativ și de caracteristic – că autorul își încheie această carte printr-o „întoarcere la Baudelaire”. Iar propoziția finală: „Opțiunile mele se îndreaptă spre artiștii care nu s-au lăsat prostiți de modernitate” sună premonitoriu, nu-i așa?

„Demonul teoriei” din 1998 exprimă plinar și spectaculos o vocație a autorului manifestată până atunci intermitent și mai degrabă discret. Încă din primele pagini, Antoine Compagnon aruncă asupra domeniului o privire montantă, aproape ironică, relevând „chestiunile lancinante” care țin de simțul comun și la care teoria literară – constituită în opoziție cu acesta – n-a dat răspunsuri satisfăcătoare. „Stagnarea pare să fie înscrisă în destinul școlar al oricărei teorii”, afirmă el, compunând parcă astfel o exergă ce ar merita să fie afișată pe zidurile catedrelor de specialitate ca un „memento”.

În cuprinsul acestei cărți, Antoine Compagnon își dă măsura ca teoretician al literaturii, al criticii și al istoriei literare, dar și al artelor și al culturii. Dimensiunea multidisciplinară a cărții este eclatantă, ca și capacitatea autorului de a controla spații largi și de a stabili conexiuni polifonice. Este, poate, acum momentul să revenim asupra experienței americane a laureatului nostru și a urmărilor ei în context european și, cu deosebire, francez, caracterizat multă vreme printr-o anumită autarhie. Dacă deschiderea criticii franceze spre cultura germană s-a produs deja între cele două războaie mondiale, dezbaterile postbelice din spațiul american i-au rămas străine până prin anii '80, când, nu independent probabil, de

exportul așa-numitei „French theory” (Paul de Man, Derrida, Foucault, Nancy) se produc apropieri semnificative, precum aceea între Gérard Genette și Nelson Goodman, de pildă. Antoine Compagnon face însă parte dintr-o altă categorie, pentru el cultura critică americană este deja constitutivă. Simpla diferențiere de ordin bibliografic între lucrările lui și cele ale predecesorilor francezi imediați este grăitoare în sine. Toți criticii și teoreticienii americani importanți sunt citați și, alături de ei, desigur, autori englezi, germani, italieni, ruși etc. care au produs metaliteratură.

Criticul de care mi se pare că Antoine Compagnon este mai apropiat rămâne, totuși, unul francez, mai precis genevez: e vorba despre Jean Starobinski, asemenea căruia Compagnon s-a angajat într-o operație de exfundare conceptuală de anvergură, cu care împărtășește deschiderea multidisciplinară și un anumit echilibru al poziționării, spre a nu mai vorbi despre calitatea și despre rigoarea expresiei. Și mai există ceva ce ține de un plan unde scriitura și persoana celui care scrie se întâlnesc și se afectează reciproc: acea luciditate pe care Starobinski o numește „distanță critică”, care, la Compagnon, devine circumspecție ironică și autoironică, un mod de a consimți greu sau de a nu consimți deloc, de a nu adera totalmente la nicio idee, de a nu ieși din sine, de a se conține mereu sau pe cât îi stă în putință. Afirmările sale sunt, de regulă, prevenitoare, survenind parcă după ce a fost curmată propensiunea unei retrageri, a unui refuz. Autorul preferă interogațiile și anticipările, probabil pentru că îi îngăduie intervalul unei rezervații mentale, formarea unui pliu al conștiinței, formularea unui bemol adăugat notei fundamentale, dar exprimat simultan cu ea, nu succesiv. Este în această atitudine stilistică o etică, un simț al răspunderii intelectuale și comportamentale. Ambivalențele sunt uneori acceptate, ambiguitățile niciodată.

În volumul intitulat „Les antimodernes” [„Antimodernii”], apărut în 2005, Antoine Compagnon se întoarce la literatura și la cultura franceză și lansează un concept nou menit, cred eu, unei lungi și fecunde posterități. Încă din primele pagini, Compagnon schimbă perspectiva tradițională și definițiile care decurgeau din ea. Nu reacționării și retrograzii intră în această categorie istorică și tipologică, ci chiar modernii care au față de modernitate o atitudine ambivalentă, care nu-și fac iluzii în privința ei, care „rezistă la modernitate chiar în cadrul modernității”. Antimodernul exemplar este Baudelaire, cel care interiorizează modernitatea „până la a se urî pe sine ca modern”.

Despre ambivalența baudelairiană au vorbit și alți exegeți, de la Marcel Raymond și Albert Béguin la Benjamin Fondane. Ce aduce nou Antoine Compagnon este

► Autorul preferă interogațiile și anticipările, probabil pentru că îi îngăduie intervalul unei rezervații mentale, formarea unui pliu al conștiinței, formularea unui bemol adăugat notei fundamentale, dar exprimat simultan cu ea, nu succesiv. Este în această atitudine stilistică o etică, un simț al răspunderii intelectuale și comportamentale. Ambivalențele sunt uneori acceptate, ambiguitățile niciodată.

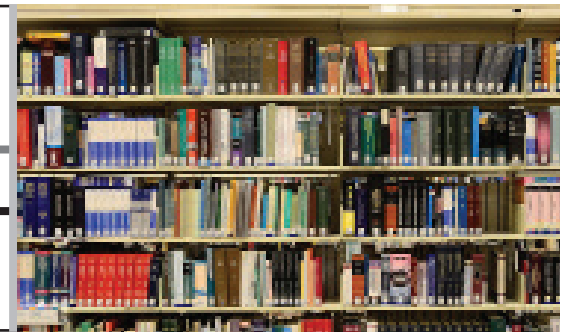
transformarea ei, a ambivalenței, în criteriu decisiv pentru definiția antimodernului și, implicit, a modernului. Cartea lui Antoine Compagnon repune în valoare figuri pe care o concepție îngustă despre modernitate le-a delegitimat și depreciat. Este o sinteză ce se înscrie într-o mișcare mai largă, reevaluatoare, din Franța ultimelor decenii, inițiată de filosofi și istorici precum François Furet, Marcel Gauchet, Pierre Manent, Pierre Nora etc., autori care au simțit nevoia să reacționeze împotriva falsei intransigențe democratice a unei stângi franceze „fără proiect” sau încremenite într-un proiect depășit, împotriva unui „antifascism fără fascism”, împotriva diabolizării tuturor celor care nu credeau într-un sens – singurul – al istoriei și nici în mitul Progresului.

Dacă e să ne referim la sugestiile pe care le putem primi în calitate de cercetători ai literaturii române, atunci i-am putea integra printre antimoderni pe Blaga, pe Fundoianu, dar și pe „criterioniștii” din generația ulterioară. Și am putea renunța la opoziția, deja rigidizată, între modernism și tradiționalism.

Antoine Compagnon a scris și a publicat mult mai mult decât am putut trece în revistă în aceste pagini. El este autorul a 19 cărți, a sute de articole și a numeroase cursuri ce pot fi consultate electronic. Despre Montaigne a publicat nu mai puțin de patru cărți, despre Baudelaire numai trei, dacă uităm că marele poet este o figură centrală atât în „Cele cinci paradoxuri”, cât și în „Antimodernii”. Cărțile lui Antoine Compagnon au fost traduse fiecare în mai multe limbi, lista traducerilor atinge cu adevărat dimensiuni universale.

Domnule Rector, domnule Președinte al Senatului, stimați Colegi, dați-mi voie ca, în încheierea acestui discurs, să exprim o satisfacție personală – și nu doar personală, ci a colectivului de teorie literară de la Facultatea de Litere din care am făcut parte – satisfacția de a fi fost la originea distingerei cu titlul de Doctor Honoris Causa a unor autori marcanți precum J. Hillis Miller, Wolfgang Iser, Jean Starobinski și acum, iată, Antoine Compagnon. În așteptarea activă a constituirii acelei comunități intelectuale planetare – infinit promițătoare și infinit distanțate –, să ne bucurăm că acest cetățean al lumii devine, și el, astăzi membru – cu acte în regulă – al comunității intelectuale românești, al comunității universitare bucureștene. Fiți bineveniți printre noi, domnule Profesor Compagnon, suntem mândri să vă putem considera de acum înainte unul de-al nostru! ■

(Fragment din Laudatio rostită vineri, 10 martie, cu prilejul acordării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din București profesorului Antoine Compagnon)

Între oglindă și lectură

RODICA GRIGORE

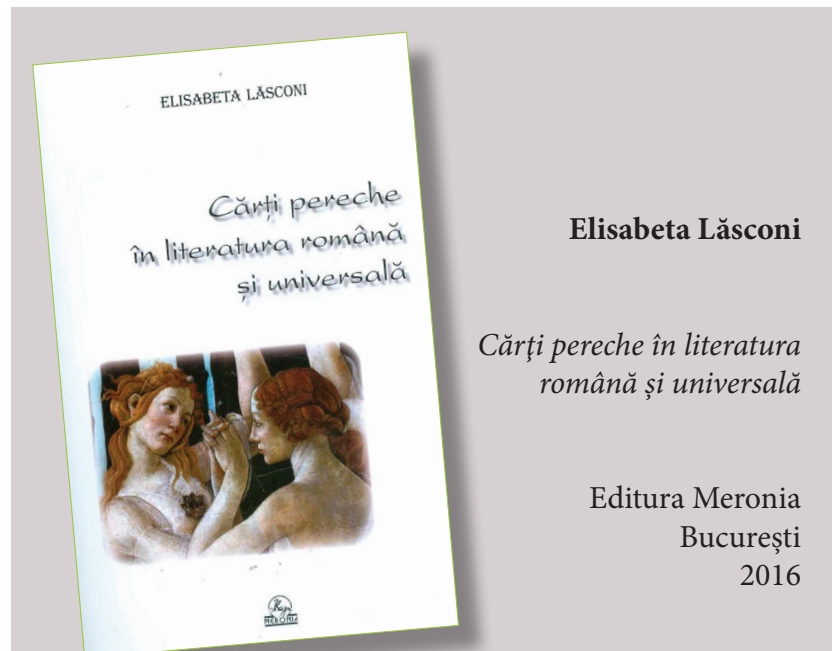
Fără să-și propună să susțină vreo direcție teoretică a comparatismului contemporan și fără să adopte puncte de vedere polemice, volumul regretatei Elisabeta Lăsconi (n. 2 februarie 1957 – d. 27 februarie 2016), „Cărți pereche în literatura română și universală”, reprezintă un veritabil manual aplicat de literatură comparată și un necesar ghid pentru cei pasionați de fenomenul comparatist.

Din iubire față de literatură

Cartea aceasta s-a născut, după cum autoarea însăși mărturisește în „Fantezii comparatiste”, textul plasat la finalul volumului și subintitulat „În loc de încheiere”, „dintr-o mare iubire față de literatura română și din pasiunea constantă față de literatura universală”. Iar acest lucru este evident încă din primele pagini sau după simpla parcurgere a cuprinsului (impresionant în sine, materialul abordat acoperind o arie vastă, începând cu literatura secolului al XIX-lea – discutată în prima parte a cărții, „Întemeieri și capodopere: basm cult, nuvelă și roman” –, continuând cu secolul al XX-lea, preocuparea din partea a doua și a treia a volumului, „Aventurile prozei scurte: povestire, nuvelă, micro-roman și Perioada interbelică: triumful romanului”, și încheind cu o secțiune dedicată lui Mircea Eliade, „Prozatorul celor două perioade, interbelică și postbelică”).

Elisabeta Lăsconi citește cu o extraordinară plăcere și bucurie literatura lumii, mai ales pe cea contemporană. Dar recitește deopotrivă marile cărți românești și universale, demonstrând, în fiecare studiu inclus în acest documentat și complex tom, că, în domeniul culturii, nu există adevăruri unice și definitive; și că literatura este tărâmul permanentelor redescoperiri. Cartea aceasta devine, așadar, o veritabilă călătorie în și prin(tre) cărțile preferate ale autoarei, care străbate, alături de cititorul ce va fi imediat prins în mrejele demonstrațiilor sale, întreaga literatură universală, privită în punctele ei esențiale.

Autoarea ignoră în mod voit deosebirile de specie și gen, ca și de valoare ale

Elisabeta Lăsconi

Cărți pereche în literatura română și universală

Editura Meronia
București
2016

► „Ultimul Berevoi” al lui Vasile Voiculescu își găsește corespondentul perfect în „Aducătorul de ploaie” imaginat de Hermann Hesse în „Jocul cu mărgelile de sticlă”; sau „Ion” de Rebreanu e citit prin aceeași grilă utilizată pentru descifrarea semnificațiilor romanului lui Steinbeck, „Către un zeu necunoscut”.

scriitorilor, de apartenență la o epocă ori la o cultură. Cu toate acestea, „Cărțile pereche” nu reprezintă deloc și în absolut nici un fel o lucrare facilă; și nici un text supus, într-un mod sau altul, simplelor apropieri formale.

„Comparaison n'est pas raison”...

Comparatiștii știu prea bine că Paul Van Tieghem preciza, încă din 1931, că, în domeniul complex al literaturii comparate, nu te poți hazarda în orice direcție, subliniind, de asemenea, că există un cod de principii, reguli și metode fără de care ipoteza asemănării dintre operele literare rămâne nedemonstrabilă, nedepășind nivelul purei speculații. Elisabeta Lăsconi este pe deplin conștientă de toate acestea, reușind să se ferească, mereu cu grație, de apropierile forțate sau de ipotezele riscante. Dar ea știe, de asemenea, că, în calea oricărui demers comparativ, există și un alt risc, anume acela de a supralicita importanța influențelor sau a paralelismelor. Prin urmare, punând față în față, efectiv ca în niște oglinzi paralele ale lecturii și receptării, cărți foarte diferite, cum ar fi, de pildă, „Alexandru Lăpușneanul” de Costache Negruzzi și „Necuviinciosul maestrului de ceremonii Kotsuké no Suké” de Jorge Luis Borges sau „Sărmanul Dionis” de Eminescu și „Noaptea, cu fața spre cer” de Julio Cortázar, ori „Două loturi” de I. L. Caragiale și „Dama de pică” a lui Pușkin, autoarea descoperă întotdeauna corect dominantă tematică sau stilistică, fără a umbri din originalitatea textelor supuse analizei, ci obligându-ne să constatăm cum, odată cu precizarea diferenței specifice de viziune și de expresie, opere având un fond

aparent ireconciliabil își luminează, uneori în mod uimitor, reciproc valoarea.

Elisabeta Lăsconi dă senzația, uneori, că propune ipoteze riscante, cum ar fi apropierea dintre „Povestea porcului” de Ion Creangă și „Măgarul de aur” al lui Apuleius. Ce ar putea avea în comun niște texte atât de diferite ca structură și ca factură, s-ar putea întreba cei obișnuiți doar cu evidența unor apropieri aparente. Iar Elisabeta Lăsconi răspunde, aici, prin însuși titlul studiului cu pricina: „Povestea sufletului ispitit de iubire” – punctul de contact și de implicit dialog textual al acestor creații care abordează, fiecare în felul său, eternele imagini ale lui Eros și Psyche... Iar exemplele pot continua, câtă vreme „Ultimul Berevoi” al lui Vasile Voiculescu își găsește corespondentul perfect în „Aducătorul de ploaie” imaginat de Hermann Hesse în „Jocul cu mărgelile de sticlă”; sau „Ion” de Rebreanu e citit prin aceeași grilă utilizată pentru descifrarea semnificațiilor romanului lui Steinbeck, „Către un zeu necunoscut”.

Dincolo de influențe și paralelisme

Excelentă cititoare și un veritabil spirit erudit, Elisabeta Lăsconi face din această carte un binecuvântat spațiu al dialogului între culturi, autori și opere, punând alături texte cunoscute sau mai puțin cunoscute, precum „Istoria unui galbân” de Vasile Alecsandri și „Memoriile unei bancnote” de Joaquim Paço d’Arcos, pentru a evidenția coordonata picarescă în literatura română și cea portugheză, dar și pentru a sublinia modificările la nivelul personajului picaresc pe care două literaturi (considerate în general „marginale”) le aduc în acest domeniu: acum, protagonistul nu mai este „cineva”, ci „ceva”: un galben sau, de ce nu, o bancnotă...

Apropierile pe care le face Elisabeta Lăsconi în această lucrare care se citește pe nerăsuflăte, ca un adevărat text romanesc, se explică, după cum afirmă chiar ea, prin acel „spirit al veacului” analizat de Lovinescu; însă unele rămân inexplicabile. Iar autoarea nici nu-și propune să le explice sau să le clarifice (cu toate că unora li s-ar putea aplica teoria jungiană a sincronicității). Și foarte bine face, căci, procedând astfel, reușește să păstreze întregul farmec al oglinzii și al nesfârșitelor reflecții și schimbări de perspective care realmente cuceresc cititorul.

Volumul Elisabetei Lăsconi propune cititorului inedite grile de lectură ce dezvăluie, pe nesimțite, semnificații nebănuite ale (aparent) celor mai cunoscute texte. Inedită combinație între oglindă și lectură, acest volum al său ne face să recitim marile cărți cu un ochi mereu proaspăt, uitând toate clișeele criticii literare, pentru a descoperi, la capătul unui asemenea demers, marile adevăruri ale literaturii; și, nu o dată, pentru a înțelege câteva lucruri esențiale (și) despre noi înșine. ■

Minciuna și consecințele ei

PETER DAN

Evenimentele politice din ultimul timp, atât din Europa, cât și din SUA, au adus în prim-plan strategia folosirii deliberate a neadevărului în viața publică. Din moment ce normele morale și valorile pe care le reprezintă nu s-au schimbat, minciuna creează un conflict între comportamentul manifest și structurile normative interiorizate care îl judecă și îl cenzurează.

De ce mințim? Din punctul de vedere al psihologiei evoluționare, procesele permanentizate sunt legate de comportamentele care au oferit un avantaj celor care le-au utilizat. Evoluția speciei noastre s-a petrecut în grupe mici de vânători-culegători, însă strategiile optime de supraviețuire ale individului și ale grupului sunt radical opuse. Indivizii egoiști au o șansă mai mare de supraviețuire decât cei altruști, dar grupurile formate din altruști dețin avantajul asupra grupurilor formate din egoiști. Nevoia de a trăi în grup a dus la dezvoltarea unei promorale împărtășite, încurajând comportamentele altruiste care creșteau șansa supraviețuirii comune și inhibând comportamentele egoiste care o periclita. Creierul nostru s-a adaptat: ariile corticale cele mai complexe și recent dezvoltate reglementează comportamentul social. Morala comună încurajează comportamentul echitabil și spunerea adevărului; cu toate acestea, găsim minciuna și înșelăciunea în toate culturile. Ele sunt atât de răspândite pentru că au un rol în evoluție: ajută la medierea conflictului dintre tendințele altruiste ale grupului și cele egoiste ale individului, oferind posibilitatea comportamentului egoist dar, în același timp, menținând aparența aderenței la normele grupului. Cercetările pe primat arată o corelație pozitivă între mărimea neocortexului și frecvența înșelăciunii. De asemenea, prevalența înșelăciunii crește proporțional cu gradul de cooperare. Cu alte cuvinte, dezvoltarea creierului și a cooperării au dus la dezvoltarea minciunii. Aceeași factori care au produs morala împărtășită care ne-a oferit avantajul evoluționar decisiv au produs și minciuna.

Abilitatea de a minți este legată de tendința de a folosi imaginația și a dus

la dezvoltarea unei trăsături distinctive a speciei umane: acceptarea realității simbolice drept echivalentă, chiar superioară realității obiective. Această abilitate conferă un distinct avantaj evolutiv, pentru că permite manipularea reprezentărilor mintale, culminând cu dezvoltarea gândirii abstracte, artistice și a raționamentului ipotetic. În pofida faptului că minciuna este inevitabilă, normele morale nu au fost modificate și minciuna a rămas inacceptabilă. De fiecare dată când mințim, înfruntăm un conflict moral.

Psihologul Dan Ariely a demonstrat că dacă oferim unui grup de subiecți oportunitatea de a trișa fără a fi prinși, majoritatea trișează un pic, o minoritate nu trișează deloc și altă minoritate trișează masiv. Cu alte cuvinte, un anumit nivel de înșelăciune este endemic, dar controlat de mecanisme psihologice. Analiza cu rezonanță magnetică a arătat că o structură cerebrală – amygdala – care generează răspunsuri emoționale negative, era activată când subiecții mințeau, dar nivelul de activare avea tendința să scadă cu repetiția. În plus, scăderea nivelului de activare a amygdalei corespundea unei creșteri în magnitudinea minciunii. Cu alte cuvinte, creierul se obișnuiește cu minciuna, care se autoamplifică. Mai mult, am dezvoltat o serie de mecanisme de apărare mai subtile pentru distorsionarea adevărului, de exemplu, „adevărismul” (tendința de a crede ce dorim) și adevărul poetic (tendința de a găsi justificări morale pentru ceea ce credem), care nu sunt percepute drept minciuni și nu generează reacții emoționale negative.

Când suntem confrunțați cu o minciună, primul pas necesar este să o considerăm adevărată. Numai așa putem începe stadiul următor, și anume verificarea și respingerea. Din păcate, primul pas are loc automat, pe când al doilea este ușor deraiat de emoții, grabă, presiuni din partea altora etc. Mai mult, creierul bombardat cu informații false devine copleșit și abilitatea de a discerne adevărul de neadevăr este diminuată. Repetiția amplifică efectul și minciuna începe să fie crezută. Consecința persistă și după ce minciuna a fost identificată: o declarație de genul „Președintele afirmă fals prezența unei fraude electorale masive” întărește ideea neadevărată că a existat fraudă electorală.

În contextul politicii, răspândirea de informații false este deosebit de nocivă. Analiza activității cerebrale atunci când suntem confrunțați cu informații care

► Când suntem confrunțați cu o minciună, primul pas necesar este să o considerăm adevărată. Numai așa putem începe stadiul următor, și anume verificarea și respingerea.

contravin convingerilor arată că efortul este către confirmare, nu către evaluarea critică a informației, iar recompensa maximă are loc atunci când ne simțim conștienți. Încărcătura emoțională deformează perspectiva și distorsionează procesul de evaluare, minimalizând importanța adevărului.

De exemplu, în alegerile recente în SUA știrile demonstrabil false au fost vizionate mai des pe Facebook decât cele autentice. Concomitent, popularitatea lui Trump și a lui Putin în rândul republicanilor au crescut: Putin era văzut mai favorabil decât orice politician democrat.

Havel a scris că oamenii trebuie să trăiască în adevăr. Minciuna este o armă cu două tăișuri. Consecințele alarmante descrise mai sus au apărut într-o societate cu o lungă tradiție a unei presei libere și a unei dezbateri riguroase. Ne putem întreba care vor fi consecințele pentru o societate cu o lungă tradiție de corupție și dezinformare. ■

Claude Monet, *Bulevardul Capucinilor*, 1873-1874

Supraomul

MĂDĂLINA FIRĂNESCU

Chinuit de migrene cumplite și încorsetat într-un trup nevolic, așa cum ni-l înfățișează Irvin D. Yalom în romanul despre începuturile psihanalizei, Friedrich Nietzsche a imaginat un „Übermensch” pe măsura minții sale pătrunzătoare și ambițioase. „Vin să vă-nvăț ce este Supraomul. Omul este ceva ce trebuie depășit!” Așa grăit-a Zarathustra. Redus la dimensiunile sale fizice, idealul nietzschean are, în sportul actual, chipul lui Usain Bolt aruncând un zâmbet larg peste umăr, în timpul cursei olimpice de 100 m de la Rio, pe care avea s-o câștige pentru a treia oară consecutiv. Acel impuls dionisiac (în termenii profetului – „râsul cel sfânt”) l-a costat pe sprinter câteva miimi de secundă, de care jamaicanului nu i-a păsat, conștient fiind că supremația nu-i poate fi amenințată. Ce i-a dat această siguranță? Rezultatele strălucite obținute până atunci, istovitoare antrenamente făcute, dar mai ales datele cu care l-a înzestrat natura. Căci din 2008, de când a devenit primul atlet – după legendarul Carl Lewis – care câștigă cele trei probe de viteză (100 m, 200 m și 4x100 m) la Jocurile Olimpice, intrând în istorie și prin recordurile mondiale stabilite cu acel prilej, „Fulgerul” Bolt a fost

► Or, numai indivizii dotați cu gene bune își dezvoltă simetric corpul, genele fiind cele care influențează fiziologia omului și, implicit, viteza cu care aleargă, a precizat John Manning, de la Northumbria University.

studiat în amănunt pentru a i se descoperi secretul. Zeci de cercetători au propus ipoteze savante, una dintre ele vizând perfecțiunea anatomică a... genunchilor atletului. Mai exact, măsurători făcute pe 300 de elevi jamaicani, de-a lungul a 14 ani, au arătat că aceia care aveau cele mai simetrice picioare, în special în zona genunchilor, realizau la sprint timpi mult mai buni decât ceilalți. Or, numai indivizii dotați cu gene bune își dezvoltă simetric corpul, genele fiind cele care influențează fiziologia omului și, implicit, viteza cu care aleargă, a precizat John Manning, de la Northumbria University, explicând cele 9 medalii olimpice ale lui Usain Bolt (dintre care una retrasă recent, după ce coechipierul de la ștafetă Nesta Carter a fost depistat pozitiv la testul antidoping).

Alte teorii vorbesc despre înzestrarea lui Bolt și a compatrioților săi cu un număr mai mare de „gene ale vitezei” și cu mai multe fibre musculare de contracție rapidă, care dau forța explozivă necesară sprintului. S-a presupus și că „Fulgerul” își mișcă mai repede picioarele pe pistă. Dar nu-i deloc așa. Profesorul Peter Weyand a comparat alergarea unor oameni obișnuiți cu cea a unor performeri, constatând că ritmul în care subiecții își puneau picioarele unul în fața celuilalt la viteza maximă era similar. Și atunci, de unde diferența de rezultat? Din forța cu care alergătorii profesioniști împing

picioarul de pământ, propulsându-și trupul înainte. Astfel, dacă un amator aplică 230-280 kg-forță, un sprinter olimpic poate aplica peste 450 kg-forță! În plus, talpa unei persoane normale stă pe sol aproximativ 12 sutimi de secundă în alergare, în timp ce un campion atinge pământul doar vreo 8 sutimi, pentru că lovește mai tare. Așadar, un atlet petrece 60% din timpul alergării în aer, ceea ce-l ajută și să facă mai puțini pași. Iar dacă majoritatea sportivilor necesită 44 de pași pentru a străbate cei o sută de metri, lui Bolt îi ajung 41! La 1,95 m și 95 kg, el pare un mutant printre alergătorii de viteză, compatriotul Asafa Powell măsurând cu 5 cm mai puțin, iar americanul Tyson Gay – cu 17 cm! Fostul sprinter britanic Craig Pickering sublinia că Bolt are, la începutul cursei, handicapul picioarelor lungi, care nu-i permit să facă pași scurți pentru accelerare. În schimb, când își atinge viteza de top, parcurge restul distanței în mai puțini pași decât adversarii, depășindu-i ușor. „Lungimea pasului este elementul ce face diferența între atleții care pot alerga sută în mai puțin de 10 secunde și cei care nu pot”, a conchis Pickering.

Echivalentul „Fulgerului” jamaican în apă, americanul Michael Phelps, este și el un superlativ sportiv, pe care minți luminate au căutat să-l descifreze. Cel mai medaliat olimpic din istorie – 28 de medalii, dintre care 23 de aur! – și deținătorul a șapte recorduri mondiale se poate lăuda cu un fizic mai aerodinamic decât al masivului Bolt (1,93 m înălțime și 88 kg), ceea ce îi e de ajutor în bazin, dar nu justifică uluitoarele sale performanțe. Diverși cercetători au avansat ideea că secretul lui Phelps ar fi... sindromul Marfan, o boală genetică ereditară, ce oferă corpului o flexibilitate ieșită din comun. Cei afectați au o înălțime impresionantă, siluetă subțire, membrele și degetele foarte lungi, iar tendoanele și ligamentele precum elasticul. Nu întâmplător pe lista celor bănuiți a fi avut acest sindrom nediagnosticat se află însuși „violonistul diavolului”, Niccolò Paganini. Autobiografia lui Phelps, „Beneath the Surface”, dezmințe însă ipoteza sindromului Marfan, testele la care s-a supus sportivul arătând că inima și ochii (organe afectate de regulă de această boală) îi sunt în regulă. Așadar, nu vreo anomalie genetică, ci datele sale anatomice – inclusiv anvergura brațelor de 2,05 m – combinate cu 6 zile de antrenamente grele pe săptămână ar fi cheia succeselor. Cum tot un fizic excepțional (2,31 m înălțime) l-a dus și pe românul Ghiță Mureșan în elita baschetului american: NBA, unde a evoluat 7 sezoane. Niciunul dintre acești sportivi cu înzestrări speciale n-ar fi ajuns totuși în vârf fără multă muncă. Un ingredient omenesc, prea omenesc. ■

VALENTIN PROTOPODESCU

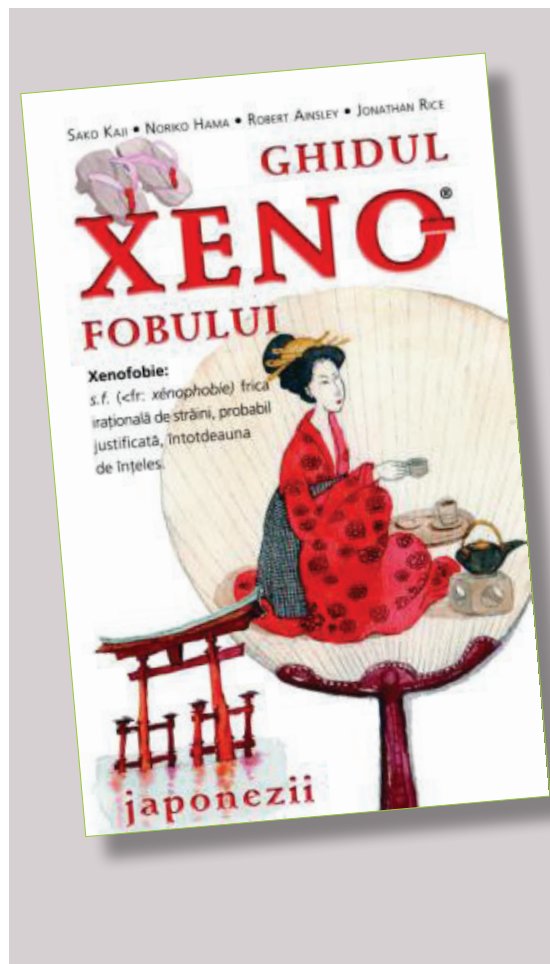
Misterioșii japonezi

Cred că este terapeutic uneori să revezi cărțile mai vechi. Actualitatea nefiind decât o chestiune de convenție, e clar că o călătorie în trecutul apropiat poate revela descoperiri structurante. Și cum suntem apăsați de monotonie și previzibilitatea existenței cotidiene, una care ne transformă în sclavi ai banalității, avem o extraordinară nevoie de noutate și diversitate, pe care le căutăm cu disperare. Și făcând așa ceva, iată ce am descoperit...

Editura Nemira din București a lansat nu cu multă vreme în urmă o serie intitulată „Ghidul xenofobului”, care, în ciuda titlului violent și neconvenabil politic, este departe de ceea ce ar putea să pară la prima vedere. Ca să n-o lungesc: „Ghidul xenofobului”, într-un format de buzunar, prezintă „micile calități și marile defecte” ale diferitelor neamuri, popoare și națiuni. La rigoare, nici nu e vorba despre xenofobie în asemenea cărțile, ci tocmai despre un antidot contra acestei frici iraționale în raport cu străinii, necunoscuții și exteriorii comunității căreia îi aparținem.

Pentru a ilustra acest banal adevăr, am ales un volum cu parfum exotic: „Ghidul xenofobului. Japonia”, de Sahoro Kaji, Noriko Hama, Robert Ainsley și Jonathan Rice. Prin urmare, vă invit să-i cunoaștem pe japonezi. Mă rog, sunt conștient de imposibilitatea de fapt a acestei invitații, niciodată pe deplin realizabilă. Însă măcar o aproximare rezumată și netrădătoare a firii și obiceiurilor niponilor este binevenită, cu condiția să fie riguros realizată. Iar părerea mea este că economiștii Sahoro Kaji și Noriko Hama, muzicianul Robert Ainsley și specialistul în studii interculturale Jonathan Rice, în calitate de autori ai volumului „Ghidul xenofobului. Japonia”, tradus de Adriana Bădescu, sunt foarte competenți în a îi prezenta pe japonezi așa cum sunt ei în realitate.

Blagosloviți de mama-natură cu un teritoriu locuibil în abia a șasea parte a sa, niponii trăiesc sub blestemul înghesuiei. Și să dorească, tot n-ar fi izbutit să fie altfel decât gregari, căci în condițiile habitatului lor este practic imposibil individualismul. Pentru niponi, lucrurile sunt clare: există „uchi”, adică „înăuntru” sau „acasă”, pe de o parte, iar, pe de altă parte, există „soto”, respectiv „afară” sau „ei” sau „străinătatea”. Niciun raport între cele două tipuri de entități, oricum niciunul care să strice identitatea geometrică și ontologică a niponilor și străinilor. Altfel

spus, între „nihon” și „gaijin”, adică între „japonez” și „străin”, distanța este astronomică. Ea nu poate fi umplută nici măcar cu bune intenții. Solidari între ei, înțelegându-se de multe ori fără cuvinte, cu un simț al colectivității care i-ar fi făcut invidioși până și pe bolșevicii fanatici ai lui Troțki, japonezii se comportă într-un fel acasă și mult diferit în străinătate. Foarte cutumiari și excesiv de ritualici în plan social, ei scapă din lanț când părăsesc pământul patriei, simțindu-se eliberați de convențiile pe care, altfel, le adoră și le glorifică.

Pentru niponi, să fii „gaijin” înseamnă de fapt trei lucruri: 1) să fii negru; 2) să fii coreean; 3) să fii american. Japonezii pun mare preț pe trăsăturile cauziene ale iancheilor, ei asimilând orice occidental cu starea de american. Ochii de safir, părul blond și statura înaltă stârnesc neobosit invidia și admirația niponilor. Dacă pe americani, adică pe apuseni, niponii îi privesc cu o anumită deferență admirativă și invidioasă, în schimb pe negri îi disprețuiesc, iar pe coreeni îi descalifică din start, negând cu desăvârșire faptul că aceștia reprezintă cea mai numeroasă minoritate din arhipelag, fiind mereu în istorie superiori tehnologic băștinașilor.

► În insule totul este colectivitate, interes comun, solidaritate națională.

Japonezii au probleme mari când trebuie să folosească persoana întâi singular. Nu e vorba de modestie, ci despre imposibilitatea lor logic-gramaticală de a concepe individualitatea. În insule totul este colectivitate, interes comun, solidaritate națională și credință în superioritatea de ordin divin manifestată de niponi, copiii zeiței solare Amaterasu. Japonezii ori sunt împreună, ori nu sunt deloc. De aici și o incredibilă soliditate mentală, de aici și forța de a rămâne împreună în fața marilor lovituri date de soartă. Și slavă Domnului, câte au fost în arhipelagul nipon! ■

Claude Monet, Camille Monet în costum japonez, 1876

Frescele Văcăreștilor

Un eveniment și un... recviem

MIHAELA PROCA

Expoziția – un pretext pentru eseu

Încă din luna februarie, la Casa Filipescu-Cesianu (Calea Victoriei, nr. 151), poate fi vizitată expoziția permanentă din corpul Lapidarium, cu numele „În apropierea sfinților. Frescele Mănăstirii Văcărești după 40 de ani”.

Mănăstirea Văcărești a fost ridicată, în etape, de către Nicolae Mavrocordat și fiul său, Constantin, de-a lungul câtorva decenii. Nicolae Mavrocordat a fost întâiul domn fanariot al Țării Românești, care a aservit țara Înaltei Porți, dar și un erudit și iubitor de luxul levantin. Văcăreștii au fost, între 1722 și 1848, unul dintre focarele importante de cultură ortodoxă din regiunea Balcanilor, alături de Hurezi și Antim, în perioada de final a medievalului „Bizanț de după Bizanț” și începuturile perioadei moderne, a iluminismului.

Așezământul cuprindea – asemeni Cotrocenilor și Hurezilor – mai multe clădiri în aceeași incintă (biserica Sf. Treime, paraclisul, casa domnească, biblioteca etc.).

Lucrare de referință pentru arhitectura și sculptura brâncovenească, mănăstirea a fost pictată în același stil, de către o echipă de zugravi ale căror nume nu se cunosc. Credem că zugravul Constantinos ot Țara Românească, cel consacrat la Hurezi, a coordonat și lucrarea de la Văcărești.¹

Mănăstirea a fost temniță, din 1848 până în 1973, și a „găzduit” capii revoluției române de la 1848, mai apoi și pe cei considerați trădători de neam, în cursul veacurilor al XIX-lea și al XX-lea; doar nume celebre...

Din istoria recentă: o amintire, rezistența...

Pe promontoriul cu coame line, aflat odinioară între mlaștini, la periferia sud-estică a cetății de scaun, mănăstirea Văcărești se înalță cu semeție, până în urmă cu doar 34 de ani, umbrită și ascunsă vederii de un pălc de arbori denși. Nu era permisă staționarea în zonă, nici tramvaiul nu avea haltă, nici pasagerii nu îndrăzneau să privească intens într-acolo, iar fotografiatul era interzis. Fosta închisoare, cu statut incert, era păzită de soldați și milițieni. Clădirea insufla teroare și răceală, privită din afară, chiar și-n zilele de arșiță. De departe, incinta era veșnic întunecată, cu verdele kaki și albastrul uniformelor de patrulă, cu nenumărații „ochi” vii prin tufișuri și obiectivele

► Mărturiile
identității
noastre se
împuținează
pe zi ce trece.
Deschiderea
noii expoziții
permanente
a muzeului
Capitalei este,
de aceea, un
eveniment.

lor ascunse printre crengi, menite a ține la distanță curiosii eventuali.

Doar o dată am izbutit să văd ceva din interior... dintr-o neatenție a paznicului, silueta impozantei biserici s-a ivit, cu falnicele-i coloane canelate; era praf mult pe jos, și-n aer; se lucra la decaparea frescelor. În pauza de masă, a apărut în curte, dintr-o magazie, PIP (Panait I. Panait), urmat de Dan Mohanu; cei doi nu aveau cheia pronaosului... Panait s-a retras, să putem vorbi fără martori.

Dan Mohanu: „Lucrăm sub stres, cu praful depus adânc în plămâni, tușesc noaptea într-una; riscăm să cadă bolțile și coloanele pe noi... ei demolează, în timp ce noi decapăm... tragem de foliile având lipite bucăți de frescă, uitându-ne mereu în sus, să nu pice vreun zid sau o palmă de tencuială... de la înălțimea asta, ar distruge ceea ce tocmai am lipit...; disperarea e mare, vrem să decapăm mai mult, dar nu putem, trebuie să le și asigurăm; e muncă de migală... am o echipă mică... nu am de unde să aduc alții, gata specializați...”

Vasile Drăguț mă îndemnase să încerc să intru: „du-te, până mai este...”, poate ai noroc să intri...” Era în vara lui 1985.

Așezământul Văcărești a pierit în etape, în intervalul decembrie 1984 – decembrie 1986. Suferința mută, veștile aflate-n șoaptă, luminile nocturne și macaralele uriașe, bubuielile cu ecou îndepărtat în noapte – sunt amintiri încă vii, pentru mulți bucureșteni.

La sfârșitul anului 1984 a început și opoziția fățișă față de regim, exprimată în scris, prin memorii, de către un grup restrâns de

intelectuali, și transmisă pe unde radio de la posturile occidentale în limba română, ascultate pe furiș. Fiecare dintre noi are amintiri sumbre despre perioada aceea, acum foarte cunoscută. Eu văd zidurile știrbite de turlă, ziua, ca o rană deschisă, iar noaptea – umbrele întunecate de păsări și croncănit de corbi; era și un cuib de lilieci în pălc. Curgeau lacrimile pe fețele oamenilor care treceau pe acolo, în tramvai. Nu îndrăzneau să se închine.

Expoziția

Dintre bucățile de frescă salvate atunci de echipa coordonată de Dan Mohanu au fost expuse, în februarie a.c., alte 22 de fragmente, odată cu deschiderea expoziției permanente, după trei decade de peripeții birocratice, de mutări și de muncă susținută de conservare-restaurare.

Fragmentele de pictură murală au fost amplasate în sala construită în curtea muzeului, în nișe arcuite joase, placate cu cărămidă aparentă. Panourile sunt încastrate în rame din oțel, confecționate după dimensiunile și conturul suprafețelor restaurate.

Expunerea este modernă, în condiții optime de microclimat și securitate, iar rămășițele de frescă beneficiază din plin, atât de lumina diurnă filtrată, cât și de cea artificială, provenită din spoturi direcționate, cu lumină rece.

Coborâte de la înălțimea bolților și a pereților, imaginile estompate cu chipuri de sfinți și scene din Noul Testament par a vorbi, în

surdină, despre vremelnice și vremuri urgisite, care le-au lăsat urme adânci.

Sunt expuse câte două scene integrale din naos și din pronaos, și anume, din ciclul cristologic: „Convorbirea lui Iisus cu Nicodim” și „Înălțarea Domnului”, respectiv – din Imnul Acatist: „Fuga în Egipt” și „Întâmpinarea Domnului”.

Sunt prezentate, apoi, fragmente din compoziții mai ample, precum: Maica Domnului pe un fundal din ciorchini de struguri, într-un medalion, parte din friza profetilor, precum și „Intrarea Domnului în Ierusalim” – „Floriile” (restul de frescă este la Mogoșoaia).

Celelalte panouri cuprind medalioane din friza reprezentând chipurile mucenicilor, din naos (Samona, Teodul, Nichifor, Irinarh, Dorimedont, Varlaam, Calistrat, și Marchian), ori ale cuvioșilor, din pronaos (Anastasia, Akachie, Gherasim, Atanasie Mărturisitorul, și doi neidentificabili).

Din registrul inferior al naosului, sunt expuse fragmente reprezentându-i pe: Sf. Ioachim (se vede și o parte din silueta Sf. Ana și nimbul aureolat al Copilei din brațele sale), din registrul median, Arh. Mihail (pandantul său, Arh. Gavril, este la Mogoșoaia); iar din altar, un sfânt ierarh – unul dintre primii episcopi, cu rotulus desfășurat și inscripționat – parte din tema „Agneț”.

Caracteristicile compoziționale, de figurare și stilul pictural califică lucrarea de la Văcărești drept una de cea mai bună factură, la nivelul exigenței primului domn fanariot. Schemele de reprezentare sunt cele cunoscute, în stilul brâncovenesc, iar tipologia personajelor și scenografia demonstrează filonul grecesc al picturii postbizantine a epocii, care – în limitele rigorii impuse de meșteșugul zugrăvirii – se caracterizează prin încercarea de a „umaniza” figurările, apelând la modelele din perioada paleologă a Bizanțului. Acea epocă paleologă, de final al artei ortodoxe la nivel aulic, a fost preferată, în cursul veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, în Grecia și în Balcani, întrucât oferea modele apropiate de renașterea veneto-cretană, de care luau cunoștință nobilii regionali, educați în Italia și în Fanar. La noi, exemplul oferit de Brâncoveanu, ca erudiție, bibliotecii personale, stil de viață de palat, generozitate în ctitorire și dării, trebuia depășit – considerau Mavrocordatii care accesaseră la tron.

Siluețele sunt elansate, cu o corporalitate pregnantă și monumentală în posturi și gesturi; suprafețele vibrează din pricina faldușilor vestimentare grele, cu blicuri paralele, pe traseu curb și spiralat, trasate cu duct fin. Rotunjirea chipurilor și moliciunea conturilor carnației, ochii supradimensionați, cu pupile pline, rotunde, trăsăturile drepte și sprâncenele arcuite delicat – toate fac dovada unui pictor cu adaos de har atunci când lucrează, determinat de rapiditatea necesară frescei și inspirația care însoțește penelul,

de practica îndelungată, acompaniată de rugăciuni și post.

În mod evident, proporțiile corporale sunt adaptate vederii de jos, sunt alungite, cu raccourci-uri pe curbe largi, astfel încât personajele să nu apară „scurtate” atunci când sunt văzute de credincioși.

Cromatică este rafinată pe tonuri calde, de pigmenți de pământ, iar gama este restrânsă la trepte de roșu și de galben, cu alternanțe reci, strălucitoare (albastru, verde), pe suprafețele de fundal.

Fluiditatea liniilor de contur și demarcație, precum și gradația umbrelor brune, la obraji și bărbi și păr sunt proprii unui zugrav de cea mai înaltă clasă, probabil Constantin, cel naturalizat pe vremea lui Șerban Cantacuzino și a lui Brâncoveanu.

Un proiect european

După 40 de ani de la cutremurul din 1977 – moment care a marcat pretextul, mincinos, al demolărilor de locașuri de închinăciune – Bucureștiul are cu totul altă față, extrem de eterogenă: nicio administrație locală nu și-a asumat un proiect urbanistic viabil. Nicio administrație națională, indiferent de culoarea politică, nu și-a asumat un proiect de țară având drept reper central refacerea și adunarea laolaltă, într-o singură construcție modernă, a rămășițelor de pietre și de fresce, risipite prin oraș. Nimeni nu și-a asumat un proiect european, care să reconstituie Văcăreștii, un simbol al acvilei bicefale din istoria noastră și să-i redea – mai mult prin sugestie – lumina de odinioară.

Văcăreștii au fost un focar de spiritualitate panortodoxă și școală elevată, timp de un veac și un sfert, pentru clerici și mireni, care răspândeau cultura aleasă din Levant până-n Alpii Carpatini.

S-a spus că blestemul mitropolitului Antim ar fi îngropat Văcăreștii... dar nu-i așa, Antim a așezat blestem doar pentru așezământul ctitorit de el, în capitală... prelatul nu a aruncat anatema doar pentru orori asupra propriului său trup vremelnice... și s-a lăsat încarcerat, fără să fugă, știind bine ce soartă va avea, după ce Brâncoveanu a fost ucis. Blestemul poate fi căutat printre cei ce capul și-l pleacă... și încurajează dictatura.

În preajma aniversării unui veac de unitate statală modernă, uităm un lucru esențial: identitatea națională n-ar fi de conceput, în absența bisericii și a școlii, în principatele românești.

Frescele Văcăreștilor... fragmentele salvate de sub buldozere (circa 4,8% din pictura murală), zac risipite, iar calvarul restaurării, încă nu s-a încheiat (mai sunt uriașele tablouri votive).

Sunt răni, în istoria unei nații, care nu se vindecă nicicând; demolarea Văcăreștilor a fost doar una dintr-o serie, care s-a încheiat în decembrie 89; și, în fapt, nu s-a încheiat, atâta timp cât, sub ochii noștri, de 27 de ani

► Identitatea națională n-ar fi de conceput, în absența bisericii și a școlii, în principatele românești.

încoace, cad singure multe alte biserici de patrimoniu, în toată țara, lăsate de izbeliște, în așteptarea fondurilor promise pentru restaurare. Mărturiile identității noastre se împuținează, pe zi ce trece.

Deschiderea noii expoziții permanente a muzeului Capitalei este, de aceea, un eveniment. Martorii acelor vremuri, dintre salvatori, sunt din ce în ce mai puțini. ■

Note:

1. Termen consacrat de Nicolae Iorga, cu referire la perioada medievală de după căderea Constantinopolului.

2. Demonstrația științifică, pe baza similitudinilor stilistice, tehnice și inscripționale, depășește cadrul acestor rânduri.

VIRGIL ȘTEFAN NIȚULESCU

Am trăit momente emoționante, în ziua de 25 februarie, când am asistat la ceremonia care a marcat aniversarea celor două secole de istorie a Muzeului Național Brukenthal. Este, desigur, unul dintre cele mai cunoscute muzee din Centrul și Estul Europei, beneficiind de un patrimoniu de o valoare extraordinară, în raport cu multe alte instituții similare din România.

Fiind guvernatorul Marelui Principat al Transilvaniei (cel care exercita conducerea executivă a Transilvaniei în numele mării principese Maria Theresia și, apoi, al marelui principe Iosif al II-lea), baronul Samuel von Brukenthal, om înstărit și chibzuit, a cheltuit mare parte din averea sa pe o fabuloasă colecție de artă, pe antichități și cărți, colecție constituită prin achiziții realizate, mai ales, în Viena. La trei ani după încheierea mandatului său de guvernator, în 1790, baronul s-a gândit să permită accesul publicului la ceea ce colecționase de-a lungul unei vieți întregi (avea, atunci, 69 de ani), în palatul ridicat în Piața Mare a Sibiului, în 1779. A făcut acest lucru, ca urmare a convingerilor dobândite în cadrul masoneriei (fusesse inițiat în Loja vieneză „Cei trei vulturi” și și-a continuat activitatea masonică la Magdeburg), încercând să contribuie la înălțarea spirituală a contemporanilor săi. Există indicii că și una dintre încăperile palatului ar fi funcționat drept templu masonic, în epoca în care, în Sibiu, activa prima Lojă de care știm, cu certitudine, că a fost înființată în oraș, la 15 mai 1767, de un contemporan al baronului, Simon Friedrich von Baussnern, Loja „Sfântul Andrei la cele trei frunze de nufăr”, și din care, alături de guvernatorul Marelui Principat, au făcut parte mulți alți etnici sași, maghiari, români și chiar greci, reprezentanți de seamă ai Iluminismului, în această parte a Europei, dar și oameni simpli, funcționari, preoți și chiar slujitori. Întâmplător sau nu, Brukenthal a deschis accesul publicului la colecțiile sale, exact în anul în care Loja sibiană a fost nevoită să își înceteze activitatea.

Simțindu-și sfârșitul aproape, în ziua de 3 ianuarie 1802, baronul și-a semnat testamentul, specificând că, atunci când urmașii săi pe linie masculină se vor stinge, „biblioteca, colecția de tablouri și acvaforte, apoi colecțiile de minerale, antichități și mone-de, pe care prin prezenta le dedic în mod

special și le donez irevocabil în totalitatea lor, împreună cu capitalul de întreținere al acesteia, de 36.000 guldeni, intră definitiv în proprietatea Gimnaziului Evanghelic din Sibiu”. Un an mai târziu, Brukenthal a murit, iar, în 1817, Muzeul fondat de el a fost, formal, înființat. După alți 60 de ani, și palatul a intrat în proprietatea Gimnaziului.

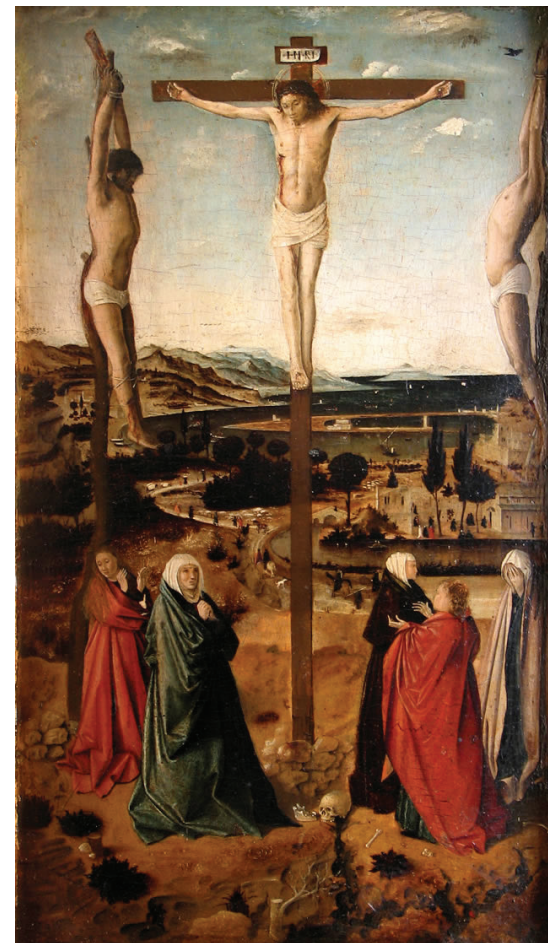
În 1948, Muzeul și colecțiile sale au fost etatizate. 19 dintre cele mai prețioase tablouri, semnate, între alții, de Pieter Bruegel cel Bătrân, David Teniers, Alessandro Magnasco, Lorenzo Lotto, Jakob Jordaens, Philips Wouwemann, Antonello da Messina, Jan van Eyck și Hans Memling, au ajuns, ceva mai târziu, la Muzeul Național de Artă al României, de unde au revenit, în locul lor de drept, abia în noiembrie 2006. Între timp, decizia juridică privind restituirea tuturor bunurilor care aparținuseră baronului se luase, deja, în 2005.

Trebuie spus că, în timpul regimului comunist, muzeul s-a îmbogățit cu multe alte colecții de artă, istorie și științe ale naturii, făcând din această instituție ceea ce este astăzi. Este greu de spus când vor ajunge absolut toate acestea să fie expuse, pentru că, în momentul de față, instituția sibiană se concentrează pe cele mai prețioase dintre capodoperele pe care le deține. Pe de altă parte, este la fel de important faptul că muzeul este prezent în multe expoziții organizate în străinătate și găzduiește, la rândul său, expoziții de valoare similară, realizate în cooperare cu mari muzee europene. Cu alte cuvinte, astăzi, Muzeul Național Brukenthal a ajuns să fie considerat una dintre cele mai respectate instituții muzeale de pe bătrânul continent, iar faima sa a fost mult augmentată, așa cum era și de așteptat, de faptul că Sibiu a fost Capitală Culturală Europeană, în urmă cu un deceniu.

Pentru România, Muzeul Brukenthal are, însă, o semnificație aparte. Fiind deschis în 1817, este cel mai vechi așezământ muzeal de pe teritoriul de astăzi al României, inaugurat cu 17 ani mai devreme decât anul în care au fost înființate muzeele din Iași și din București. Desigur, mai multe muzee ale lumii, mici sau mari, dar, în orice caz, celebre, au fost înființate mai devreme sau cam în aceeași epocă: Ashmolean (în 1683), Muzeul Britanic (fondat în 1753, dar deschis publicului în 1759), Uffizi (în 1769), Muzeul Teylers, din Haarlem (deschis în 1778), Luvrul (în 1793), Prado (deschis în 1819), Smithsonian (înființat în 1835 și deschis pentru public, treptat, începând din 1855) etc. Pe parcursul celor două secole de existență, muzeul sibian a

Brukenthal 200

► Pe parcursul celor două secole de existență, muzeul sibian a funcționat neîntrerupt și a fost, întotdeauna, un motiv de mândrie, mai întâi, pentru transilvăneni, apoi, pentru întreaga națiune română.

Antonello da Messina, Răstignirea lui Hristos

Tizian, Ecce Homo

funcționat neîntrerupt și a fost, întotdeauna, un motiv de mândrie, mai întâi, pentru transilvăneni, apoi, pentru întreaga națiune română. Spiritul iluminist al fondatorului muzeului a rămas la fel de viu astăzi, ca și acum două veacuri și, așa spune, la fel de actual. Acum, ca și atunci, societatea noastră are nevoie de muzee pentru a se putea strânge în jurul unor valori comune și îndubitabile. ■